O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1999 йил 26 январ | 4 (177)-сон

ПАРТИЯ НИМАНИ ВАЪДА ҚИЛАДИ?

Ростдан ҳам, сиёсий партия ўз аъзолари, етакчилари, тарафдорлари, хайрихоҳлари ва кенг маънода ҳозирги замон термини билан айтсак, электратотига бир нималарни ваъда қиладими? Бунга ҳамма нарсаларга юзаки қарайдиган одамлар партиянинг ғоялардан бошқа ҳеч нарсаси бўлмаса, банки, ғазнаси, хазиналари, катта-кичик корхоналари, катта-кичик фирмалари ва нашриётлари бўлмаса, қуруқ оғизда нимани ҳам ваъда қилади? — деб айтишлари ва шундай тасаввурда юраверишлари мумкин.

Рост, партиянинг ва айниқса, Миллий тикланиш демократик партияси каби миллий заминда туғилган, энди-энди барпо бўлаётган ва қаддини ростлаётган партияларнинг моддий ўлчовлар билан ўлчанадиган, ҳисобланадиган хазиналари йўқ. Бундай хазиналар дунёнинг демократик жамиятларида яшаб ишлаётган ҳеч бир партияда ҳам бўлмаса керак.

Лекин учрашувларда, эл ўртасига чиққанда, Миллий тикланиш партияси аъзолари ва етакчиларидан табиийки, сўрайдилар: мабодо биз тикланиш партиясига кирсак, у бизга нимани ваъда қилади?

Бу савол тўғрими-тўғримасми, ўринлими-ўринлимасми, ҳамон ўртага қўйилгач, унга жавоб беришга тўғри келади.

Сиёсий партия албатта ваъда беради. Ўз устига мажбуриятлар ва жуда катта сиёсий масъулият олиб ишлайди.

Партиянинг дунёга келишининг ўзида, унинг сиёсий ҳокимиятга интилишида, халқ, мамлакат, ватан, давлат тақдирини ўйлашида — бу нарсаларга ҳеч қачон бефарқ бўлмаслиги ва бўлолмаслигида, ўзининг бош мақсади ҳамда вазифаларини шу тўрт буюк унсурнинг равнақи, ривожи, келажаги билан боғлашида — ҳа, мана шуларнинг ҳаммасида сиёсий партиянинг ваъдаси ўз аксини топади.

Партиялар янги иқтисод, янги ижтимоий, янги мафкуравий даражаларни ваъда қилиб майдонга чиқадилар ва жамият майдонида шу ваъдаларига кўра ҳаракат қиладилар.

Миллий тикланиш демократик партиясига келсак, унинг Дастурида аниқ-равшан ифодаланган ЕТТИ УЛУҒ ТИКЛАНИШ ҒОЯСИ — булар бизнинг жамият олдидаги ваъдаларимиздир. Биз шу етти буюк ғоянинг рўёби учун ишларканмиз, ваъдамиз ҳам уларни амалга оширишга қаратилган бўлади.

Аввало шундай. Қолаверса, Миллий тикланиш демократик партияси ўз Дастуридан келиб чиқиб ва Ўзбекистон Конституциясига тўла таянган ҳолда халқ ва жамиятга янги ҳаёт даражасини ваъда қилади. Ўзи аслида миллий тикланиш деган тушунчанинг туб маъноси мана шу — халқнинг, мамлакатнинг янги ҳаёт даражаси!

Миллий тикланиш партияси қадриятлар партияси сифатида танилиб боряпти. У Ўзбекистонда тарихий, миллий, маданий, иқтисодий қадриятларнинг тикланиши жараёнларида ўз ўрнига, ўз сўзига, ўз ҳаракат майдонига эга бўляпти. Ўзбекистон заминига шу тикланиш ғоясидан келиб чиқиб эзгулик уруғларини ташлаяпти. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг изчил, қатъиятли сиёсати натижасида мамлакатимизда шундай эзгулик уруғлари яхши униб чиқадиган, авж оладиган, мевалар — самаралар берадиган замин ҳозирланди. Бу ҳаётбахш заминда унинг учун ишламаслик, ҳаракат қилмаслик, тер тўкмасликнинг ўзи гуноҳ билан баробар. Шу замин оёғимиз остида мустаҳкам турганлиги, у бизнинг бирдан-бир таянчимиз, бирдан-бир мақсадимиз эканлигини бир зум ҳам унутмаслигимиз керак. Ҳар дамда шу заминни ҳис қилиб, унинг ҳиссиётини қалбларимизда тарбиялаб, умримиз, ҳаётимизнинг асил маъноси шу замин билан чамбарчас боғлиқ эканлигини теран англаб борганда биз ўзимизни онгли фуқаро каби намоён қила оламиз.

Мана шундан келиб чиқиб, Миллий тикланиш партияси ЯНГИ ҲАЁТ ДАРАЖАСИ билан бирга ЯНГИ ОНГ ДАРАЖАСИНИ ҳам ваъда қилади.

Ҳа, балли, бизнинг сиёсий партиямиз жамиятимиз аъзоларининг янги онг эгаси бўлишлари йўлида ўз ҳаракатларини олиб боради.

Янги онг деганда биз ФАОЛ ОНГни назарда тутамиз. ФАОЛ ОНГ БУ — ФУҚАРОНИНГ АСИЛ ОНГИ. У мамлакат ва халқ тақдирига бефарқ бўлмаган онг. Мамлакат ва халқ тақдирини ўз тақдири деб билган онг. Шундай онгни тарбияламасак, усиз биз орзу қилаётган фуқарони етиштириб бўлмайди. Мамлакат фуқароси бўлиш бу — мамлакат эгаси бўлиш деганидир. Мамлакат эгаси бўлиш эса — унинг фаровонлигига фаровонлик, унинг қудратига — қудрат, унинг тараққиётига — тараққиёт қўшиш демакдир.

Мамлакат учун ёниб-куйиб яшаш деган сўз кейинги мустақиллик давримизда машҳур бўлди. У онг қандай бўлиши кераклигини белгилади. Буни андак бошқача тарзда ҳам ифодалаш мумкин. Янги онг даражаси бу — мамлакат ва халқ тақдири учун том маънода ўлиб-тирилмакни талаб қилади. Бу талабларнинг талаби. Бизнинг ҳаракатларимиз шунга қаратилганки, у ҳеч қачон қуруқ, сўз, қуруқ тушунча бўлиб қолмайди. Балки фаолиятга айланади. Қалбий, эътиқодий интилишларимизнинг мағзи ва мазмунига айланади. Ўзингиз англагандирсиз: мана шу янги онг даражаси ичига — ЯНГИ МАФКУРА ДАРАЖАСИ ҳам киради. Бу мафкура миллий мустақиллик мафкурамиздан ўсиб чиқади, унинг таркибий қисмига айланади. Қадриятларимизни тиклаш билан боғланган беҳад ранг-баранг иш-юмушлар, муаммолар, йўллар-йўналишлар мафкурамизнинг янги даражасини белгилайди. Миллий тикланиш партияси сиёсий жамоат ташкилот сифатида шу уч юксак даражани ваъда қиларкан, албатта, аввало, ўз аъзолари, ўз фаоллари, етакчиларидан уларга том маънода эгаси бўлмоқликни талаб қилади.

Чунки охир-оқибатда сиёсий партиянинг обрў-эътибори унинг Дастури ва ғояларининг — идеалларининг олижаноблиги билангина эмас, шу билан бирга унинг ҳар бир аъзосининг инсоний, сиёсий маънавий-ахлоқий даражаси билан ҳам ўлчанади. Аъзонинг обрўси — партиянинг обрўси. Тирик одамларнинг шаън-шукуҳидан партиянинг шаъни ҳосил бўлади. Обрў ўз-ўзидан келмайди. Сиёсий партия деган тушунчанинг ўзи ўз-ўзидан обрў-эътибор олиб келмайди ҳеч қачон! Бу обрў-эътибор иш, кураш, интилиш, реал ҳаракатларда орттирилади. Обрўга эришилади. Обрў қозонилади. Обрў қозонишнинг катта маънодаги ижодий ташаббускорлик билан ишлашдан бошқача йўли йўқ. Жамият ҳаётида ҳар жиҳатдан фаол қатнашиш, кенг маънода ислоҳотлар йўлидан бориш, қийинчиликларни фикр-тафаккур қурбати билан енгиб ўтиш — алҳосил булардан ҲАЁТНИНГ ЯНГИ ДАРАЖАСИНИ БИНО ҚИЛИШ — аъзоларимизнинг бундан ортиқ эзгу вазифаси бўлмагай.

Куни кеча Миллий тикланиш демократик партияси Раёсати йиғилишида партия Тошкент вилояти кенгашининг раиси, профессор Асқар Ортиқов, партия Тошкент шаҳар кенгашининг раиси, профессор Иброҳимжон Абдуғаниев, жамоатчи фаолларимиз Тошпўлат Тошлонов, Виктор Алимасов мана шулар ҳақида сўзладилар. Партия ишларини жонлантириш, унинг ички қурилиши, таркибини мукаммаллаштириш, ҳаракатчан қилиш юзасидан бир қатор таклифлари билан ўртоқлашдилар.

Миллий тикланиш ҳаракати, миллий тикланиш ғояси воқелигимизнинг теран замирига сингиб бораётир. Тикланиш ҳаётимизнинг барча қирраларини қамраб олаётир. Манфаатларимизнинг жами, интилишларимизнинг бари миллий тикланишда. Шу тикланишга ўз улушини қўшишдан ҳам ортиқ аъмол бормикин? Шундан ортиқ ваъда ваъдамикин?!

Иброҳим ҒАФУРОВ

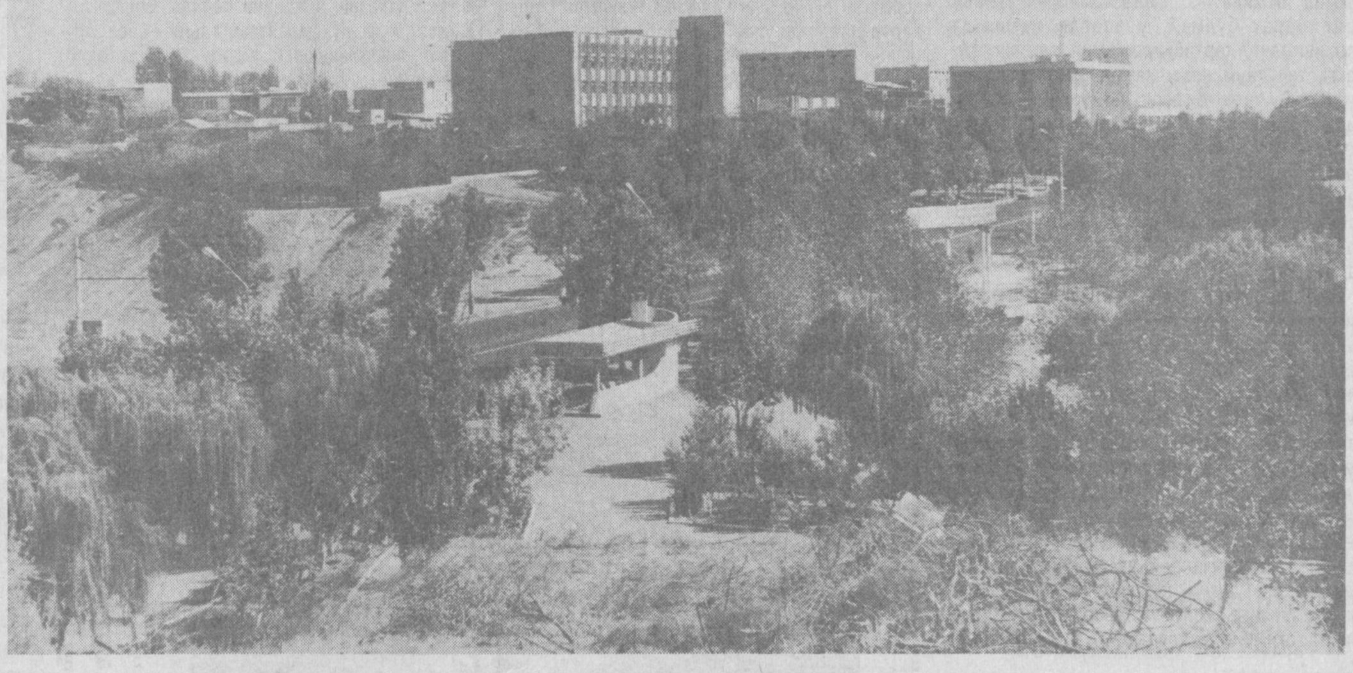

Бугунги Навоий.

Сиёсий сабоқлар

ДЕМОКРАТИЯ ТАМОЙИЛЛАРИ

Ҳаммамизга маълумки, социалистик тузумнинг емирилиши билан либерал демократия ва бозор иқтисодиётининг ғарбона модели афзалликлари зафар қозонди деган қарашни вужудга келтирди. Бироқ, собиқ совет мамлакатларида бошқаришнинг янги шаклларига ўтишда талай муаммолар пайдо бўлди.

Социалистик тузум эски тузумни буздию ўрнига унумсизлик ва тартибсизликни мерос қилиб қолдирди. МДҲнинг айрим давлатларида бозор иқтисодиётига мосланишдан келиб чиққан карахтлик янги адолатсизликка олиб келди ҳамда норозилик уйғотмоқда. Шу тарзда янги, бинобарин, мурғак демократик жараёнлар ва ҳодисалар шу даражада катта қаршии босимга дуч келмоқдаларки, ҳатто айтиш мумкинки, демократия ўтишни тартибга солишда ёрдам бериш ўрнига ҳалақит беряпти деган тушунча ҳам йўқ эмас.

«Демократия — вақти-вақти билан қўлланиб келинган барча бошқа тартиблардан афзаллигини ҳисобга олмаганда, бошқарувнинг энг ёмон шаклларидан биридир», — деганди Уинстон Черчилл.

Ҳар қандай бошқарув тизимини қиёсий таҳлил қилиш натижаси шуни кўрсатадики, демократик давлат деб тан олинган мамлакатлар ўз муассасалари, жараёнли ёндашув, шунингдек, ташкилот ва бошқармаларининг имконияти ва салоҳиятига кўра бири биридан тубдан фарқ қилади. Шу билан бирга уларнинг барчаси бир хилда биз демократия деб айтишимиз мумкин бўлган аниқ сиёсий тартибни, сиёсий ҳаёт ва маданиятни ярата олган ташкилотлаштирилган қадрият ва энг юксак мақсадлар мажмуига эга. Одатда турли шаклдаги ҳокимият ва маъмурият тузилиши жиҳатдан ўзаро умумий мутаносибликдаги тамойиллардан ташкил топгандир, яъни,

— халқ суверенитети;
— ҳокимиятнинг конституциявий бўлиниши;
— Қонун устуворлиги;
— вакиллик;
— иштирокчилик;

Ҳозирги пайтда, хусусан Ғарбда демократияни «тузук ҳокимият» сўзига синоним сифатида тушуниш ана шу тамойиллардан келиб чиқиши зарур.

ХАЛҚ СУВЕРЕНИТЕТИ

Ҳозирги кунда халқ суверенитети концепцияси ва умумий сайлов ҳуқуқи зарурияти ривожланган демократик мамлакатларда тўла тан олинган. Бироқ ҳамма давлатларда ҳам шундай бўлмаган. Платон биринчи бўлиб демократия ҳокимиятнинг хавфли беқарор шакли, негаки у жамиятда узоқ вақт тинчлик ва барқарорликни сақлашни ўйламай, озчилик қўлида бўлган мулк, бойлик ва ҳокимиятни олиб, ўз шахсий манфаатлари йўлида интилаётган жоҳил ва ҳасадгўй омма қўлига топширади деган фикрни айтган эди.

Шу тарзда демократия зулм ва зўравонликка олиб келади, негаки, барқарорликка жавобан кишилар «кучли ҳокимият»га интилади, деган фикрлар ҳам йўқ эмас. Золим ҳоким эса жамият манфаатларини эмас, фақат ўз шахсий манфаатларини, шунингдек, ўз уруғ-аймоғлари қизиқишларини ўйлаган ҳолда юртни бошқаради.

Донишмандлик ва ватанпарварлик руҳининг нотенг бўлиниши тўғрисидаги бу фикр узоқ давр ҳукм сурди. Демагогия ва беқарорликдан қўрқув кончерваторларнинг демократияни давлатнинг бошқарув шакли сифатида қабул қилмаганликлари асосида ётади. Эдмунд Беркнинг фикрича, жамиятда босқинчилик, зўравонликка йўл қўймаслик учун раҳбарлик лавозимларига бутун жамият манфаатлари йўлида доно раҳбарликни амалга ошира оладиган, бунга қобилияти, тажрибаси ва хоҳиши бўлган зарур кишиларни — «ягона аристократия»ни қўйиш керак. Бошқарувни халқ қўлига тутқазиш уни нима қилишни, энг қулай вазиятда қандай иш тутишни билмайдиганлар ихтиёрига бериш деганидир. Инқилобчиларнинг фикрига кўра (сиёсий спектрнинг бошқа бир томони), омма «онгли равишда ёлғон»лардан изтироб чекади. Омма ўзи ўз манфаатларини англай олмайди. Инқилобий мақсадларга эришмоқ учун энг аввало кишиларнинг ҳақиқий манфаатларини тасаввур эта оладиган илғор партияни тузмоқ даркордир. Чунки бугун ихтиёри ўзида бўлган халқ нотўғри қарорларга келиши шубҳасиздир. Бундай хулосалар нимага олиб келганига биз етмиш йил мобайнида гувоҳ — ва шу билан бирга бу ғоянинг қурбонлари бўлиб қолганимиз ҳаммага маълум.

Бугунги кунда биз демократиянинг замонавий танқидчиларидан бу ғояларнинг ажабтовур ифодасини эшитмоқдамиз.

Давоми иккинчи бетда

Бугуннинг саволлари

ДАРАХТ ҚАЧОН ҚИМИРЛАЙДИ?

Рўзғорга ул-бул харид қилиш мақсадида Чорсу бозорига тушдим. 5—10 дона тухум олай деб расталарни оралаб, ҳеч қаердан уни топа олмадим. Ҳайрон бўлиб, бунинг боисини сўраганимда, бозорга назоратчилар келганлиги туфайли сотувчилар тухум сотишмаётган экан. Айтишларича, тухум сотадиганларнинг кўпчилигининг сотиш ҳуқуқини берадиган рухсатномаси йўқлиги учун назоратчилардан вақтинчалик «қуён» бўлишаркан. Ва яна бу ҳодиса бозор учун «табиий ҳол» ҳисобланаркан.

Энди ўйга толасан киши: биз қачон қонунга риоя қиламиз? Қачон ўз ҳақ-ҳуқуқимизни билмай, бировлар олдида бош эгиб турамиз?

Жуда кўп одамлар қонунларни ўзи билмайди, бироқ оғизда уни ёмонлаб юришади. Яъни ўзларини оппоқ қилиб кўрсатишадида, айбни бошқаларга тўнкашади. Хўш, айб кимда деб ўйлайсиз, муҳтарам ўқувчи? Халқимизда «қарс икки қўлдан чиқади». деган гап бор. Юқоридаги ҳол юз беришига нима сабаб бўлди? Ўзбекчиликми, ҳуқуқий саводхонликнинг пастлигими? Ёки қонунми?

ҲАЙРОН БОЛА

Фикр майдонлари

ЁСТИҒИНГИЗ ОСТИДА КИТОБ БОРМИ?

Шароит тақозосига кўра туғилиб ўсган қишлоғимга қайтиб, бир йил мактабда ишладим. Иш бошлашим айни оммавий-ахборот воситаларига обуна мавсумига тўғри келди. Иқтисодий қийинчиликлар билан бўлса ҳам ўқитувчилар маошларидан айрим нашрларга ёзилишди. Қишлоқда минг сўм оила бюджети учун оз эмас. Лекин, начора? Газета-журналсиз ҳам ҳаёт — ҳаёт эмас-ку!

Иш бошладим. Тошкентдан бир катта сумка тўла газета-журнал, китоб олиб кетганман. Барчасини ўқувчиларимга тарқатдим. Болалар «Ҳуррият», «Ёзувчи» каби баъзи газеталарни биринчи кўришлари экан, ҳайрат ва қизиқиш билан, бир-бирига алмашиб ўқиб чиқишди. Баъзи қизиқарли мақолаларни биргалашиб муҳокама қилдик.

Адабиётчи эканлигим, яна оз-моз шеър машқ қилганим сабабли дарсларим шеърсиз ўтмас, ўқиган китобларимни болаларга ҳикоя қилиб берардим. Бир куни 10-синфда адабиёт дарсини шеър дарсига айлантирдим. Албатта, ўқувчиларнинг хоҳишлари бўйича. Қирқ беш минут шеър ўқидим. Мактаб раҳбариятига олдиндан «сигнал» тушиб юрган экан, эртасига мени директор хонасига чақириб, «разбор» қилишди. Хулоса — менга, адабиёт ўқитувчисига адабиёт дарсида шеър ўқишни таъқиқлаб қўйишди...

Бунинг бошқа сабаблари ҳам бор эди. Аммо, менга қўйётган айбларининг энг муҳими ўқувчиларга чет эл адабиётидан сўзлаб бераётганим, уларга газета-журнал тарқатаётганим, китоб бераётганим эди. Нима эмиш, мен уларни дарсдан чалғитаётган эмишман?!

Кейинчалик барчаси изга тушиб кетди. Ва ҳатто ўқитувчилар ҳам мендан газета-журнал, китоб олиб ўқийдиган бўлишди.

Илгарилари қишлоқларда, маҳаллаларда кечалари йиғилишиб, навоийхонлик, машрабхонлик, бедилхонликлар бўлиб турганлиги ҳақида кўп эшитганмиз. Ёки яқин ўтмишимиздаги «Ўтган кунлар» билан боғлиқ гапларни эсланг. Одамлар Отабек ва Кумушбиби достонини йиғлаб эшитишган. Кишилар ҳар қандай юмушларидан ортиб, китоб ўқиш, шеър тинглашга вақт топганлар. Энг муҳими, уларда шеърга, китобга, борингки, санъатга маънавий эҳтиёж бор бўлган. Нафақат бор, балки, кўп бўлган. Бугун-чи?

Телевидение, радио, видео, кино, театр, газета-журналлар кишилардаги мавжуд руҳий-маънавий эҳтиёжларни қондира бошлади, шу туфайли китоб ўқишга иштиёқ сусайди, дерсиз? Бу қисман тўғри. Бироқ китоб берган маънавий лаззат, руҳий қониқиш, сабоқни бошқа ҳеч бир манба тўлиқ беролмайди. Негаки, уларнинг барчасининг онаси — Китоб.

Ривоят қилишларича, қадимда бир юртнинг подшоси фуқароларнинг китоб ўқимай қўйганини сезиб, қайғуга ботибди. Маърифатсиз элнинг келажаги не бўлиши маълум. Ҳукмдор юртидаги барча оқилу донишларни йиғиб, маслаҳат сўрабди. Одамлар китоб ўқишлари учун нима қилиш керак? Олиму уламолар берган маслаҳат, дастурларнинг ҳеч бири подшони қониқтирмабди. Шунда у, маслаҳатимизда иштирок этмаган яна ким қолди, деб сўрабди. Унга фалон қишлоқда фалончи деган бир донишманд бор, ўша келмади, деб жавоб беришибди. Подшо тезда ўша донишмандга чопар жўнатибди. Донишманд чопарга, шоҳнинг менда иши бўлса ўзи келсин, деб жавоб берибди. Оқил подшо олимнинг ҳузурига ўзи боришга аҳд қилибди. Борса донишманд энди намоз-ибодатга ҳозирлик кўраётган экан. Подшога таҳорат учун сув тайёрлашни буюрибди. Подшо сўзсиз итоат қилибди. Ибодат тугагач, шоҳ саройига йўл олибдилар. Донишманднинг буйруғига кўра подшо у минган отни саройгача пиёда етаклаб борибди. Йўлда кетишаётганида уларни барча аҳли фуқаро ҳайрат билан кузатиб қолибди. Подшо қароргоҳига келишгач, донишманд шоҳдан мақсади не эканлигини сўрабди. Подшо олимларга берган саволини унга ҳам айтиб, маслаҳат сўраган экан, донишманд, мен саволингга жавоб бердим, дебди.

Алқисса, подшо бутун фуқароси кўз ўнгида донишманд олимнинг хизматини қилиб, унинг иззат-ҳурматини жойига қўйиб, барчага ибрат кўрсатди. Донишманд бу мартабага, кўп ва хўб китоб мутолаа қилганлиги туфайли эришган экан.

Кеча, бугун, эртага ҳам фикр майдони — энг муҳим майдон. Эркин фикрларнинг асоси эса — муқаддас Китоб. Азиз газетхон, эсланг-чи, Сиз охирги марта қачон китоб ўқиган эдингиз? Ҳозир-чи, ўқияпсизми? Ёстиғингиз остида китоб борми?

Ҳусан НИШОНОВ

Гўзалнинг ҳар қараши — ҳаёт!

Умид сари нигоҳ.

Турғунбек МАҲКАМОВ олган суратлар.

Бир ўқ атрофида айланар дунё

ОЛБРАЙТ ХОНИМ МОСКВАГА КЕЛДИ

АҚШ Давлат котиби Мадлен Олбрайт хоним кеча кечаси Россия пойтахти Москвага келди. У бу ерда икки кун бўлади. Олбрайт хонимнинг ҳозир касалхонада даволанаётган президент Елцин билан учрашиши кутилмоқда. Шу билан бирга давлат котиби Евгений Примаков, Ташқи ишлар вазири Игор Иванов, Дума спикери Селезнев, Мудофаа вазири Сергеев, Григорий Явлинский, Александр Лебед, Юрий Лужков сингари арбоблар билан мулоқотлар олиб боради.

ОЖАЛОН АРМАНИСТОНДАМИ?

Туркия махсус хизмати Озарбойжонга мурожаат қилиб, курд етакчиси Ожалон Тоғли Қорабоғга яширинча етиб келди, деган хабарларни текшириб кўришни сўради. Ўша хабарларга кўра Ожалон Қорабоғга Россия ва Еревандан ўтиб келган. Лекин Арманистон Ташқи ишлар вазирлигининг вакили Ереван Ожалон ишига аралашмайди деб маълумот берган. Туркия маъмурлари Ожалонни терроризмда айблаб, уни Туркияга топширишни талаб қилмоқдалар.

АРАБ ДАВЛАТЛАРИ ЛИГАСИ ВА ИРОҚ

Қоҳирада Араб давлатлари лигасига аъзо мамлакатлар ташқи ишлар вазирларининг учрашуви ўтмоқда. Унда лигага аъзо 22 давлатдан 18 тасининг ташқи ишлар вазирлари қатнашмоқда. Ироқ делегацияси учрашувнинг якуний баёнотида билдирилган фикрларга қўшилмай мажлислар залини ташлаб чиқиб кетди. Ироқ расмий вакилининг айтишича, учрашув қатнашчилари Бағдод қўйган талабларнинг биронтасини ҳам қабул қилмаганлар. Ироқ, хусусан, БМТнинг Ироққа қарши қўллаб келаётган чора-тадбирларини бекор қилиш, АҚШ ва Британиянинг ҳаво ҳужумларини қоралашни талаб этаётган эди. Бу орада АҚШ Ироқ ҳарбий объектларига яна янги зарба берганлигини маълум қилди. Шимолий Ироқдаги ракета майдончаси ўққа тутилди.

ЯПОНИЯДА ЗИЛЗИЛА

Японияда Рихтер шкаласи бўйича 6 балл куч билан ер қимирлади. Зилзила маркази Токиодан минг км жанубий шарқда Танегашима ороли яқинида денгиз ичидадир. Қурбонлар ва талофатлар ҳақида хабарлар йўқ.

Сиёсий сабоқлар

ДЕМОКРАТИЯ ТАМОЙИЛЛАРИ

Боши биринчи бетда

Бу ҳол кўпроқ Осиё мамлакатлари учун тегишли. Жанубий Қурия, Тайван, Сингапур ва Гонконг каби мамлакатларнинг иқтисодий муваффақиятлари айрим кишиларни демократик қадриятларни шубҳа остига олишга олиб келмоқда. Чунончи Хитойда худди шундай сиёсий ислоҳотлар сиқувга олинган бўлса-да, иқтисодий муваффақиятларни демократик тамойилларга қарши қўйишмоқда. Иқтисодий ютуқлар кўпчилик тараққий этган мамлакатларда ижтимоий муаммоларни ўз-ўзидан бартараф этмайди.

Масалан, 1992 йилда Сингапурнинг собиқ вазири Ли Куан Ю Филиппинда сўзлаган нутқида шундай деди: — «Менимча, мамлакат демократиядан кўра кўпроқ тартиб-интизомга эҳтиёж сезмоқда. Зеро, ортиқча демократия тартиб-интизом ва осойишталикка путур етказади, тараққиётга ғов бўлади». Лининг таъкидлашича: алоҳида шахс ҳуқуқларининг кенгайтирилиши, ўзини қандай истаса, шундай тутиши ижтимоий тартиб ҳисобидан бўлади, зеро, ҳукуматнинг ўрни оилавий гуруҳлар, алоҳида шахсларга ғамхўрлик қилишдан иборат бўлмай, у асосан жамиятда осойишталик, тартиб-интизомни сақлаш, тараққиётни таъминлаш ҳақида қайғуриши зарурдир. Бу ҳолат бизнинг эътиборимизни алоҳида фуқаролар ҳуқуқлари ва манфаатлари масаласига ва Ғарбда бир неча юз йилликлар давомида ривожланган ҳукуматни одамлар яратади ва унинг вазифаси одамларнинг табиий ҳуқуқларини ҳимоя этишдан ва қўриқлашдан иборат, деган нуқтаи назарга қаратади.

Консерваторлар халққа ишонмаслик кераклигини уқтирсалар, либераллар эса, ҳукуматга ишониш керак эмаслигини даъват этадилар. Ҳукумат ижтимоий тотувликка эришиш учун зарур бўлган ўз фуқаролари ҳаёти, озодлиги ва мулкини қўриқлайди; қонунчиликни таъминлайди. Фақат ўшандагина у ҳақиқий, легитим ҳукумат бўла олиши мумкин.

Шундай қилиб, ҳар қандай давлат ҳокимияти мутлақ бўлмасдан,, шартлидир. Унинг демократик статуси конституцион тузум томонидан таъминланади ва ҳимоя қилинади. Конституцион тузум эса ваколатлар тақсимоти тамойилига, қонун устуворлигига, қонунчилик ҳокимиятига таянади.

ВАКОЛАТЛАР ТАҚСИМОТИ ВА ҚОНУНЧИЛИК МАСАЛАСИ

Ҳокимиятнинг бўлиниши халқ учун ҳукуматнинг зулм сари оғиб кетишига йўл қўймайдиган кафолатдир. Зеро, унинг ўзи қонунчилик ҳокимиятига бўйсунади ва уни кафолатлайди. Бу хусусда бир қатор концепциялар мавжуддир.

— Ҳукумат тасодифий ва ноаниқ қарорлардан воз кечган ҳолда фақат қонун асосида иш юритади.

— Оддий фуқародан тортиб, ҳукуматгача ҳамма қонун олдида тенгдир. Тамойилда ҳукуматнинг ҳеч қандай имтиёзга эга эмаслиги алоҳида таъкидланган.

— Ҳукумат тадбирларининг қонунийлиги ҳақидаги келишмовчиликлар суд ташкилотлари томонидан ижроия ҳокимиятидан мутлақо мустақил равишда ҳал қилиниши лозим.

— Кишиларнинг хоҳиш-иродасининг ифодачиси бўлган қонун чиқарувчи ҳокимият билан ижро этган ҳокимият ўртасида аниқ фарқ бўлиши зарур. Зеро, ижро этувчи ҳокимият тамоман қонун ҳукмронлиги остида бўлиб, у қонун талаб қилганидек иш юритиши лозим.

Қонун устуворлиги ва шу билан боғлиқ ваколатлар тақсимоти Аристотел ва Полибийдан тортиб АҚШ асосчилари яратган республика анъаналарида асосий ғоялардир. Қонун устуворлиги ҳар қандай ҳукумат, ҳар қандай сиёсат қайси йўналишда бўлишидан қатъий назар инсон ҳуқуқ ва эркинликларига асосланиши кераклигини таъминлайди. Зеро, қонун жамиятнинг озод ва тенгҳуқуқли фуқаролари бўлган инсонлар ҳамжиҳатлигини асослайди. Ваколатларнинг тақсимланиши қолган кишилар ҳуқуқи ва эркинликларига ҳукуматнинг ҳеч бир унсури дахл қила олмаслигини белгилайди. Чунки, ҳукуматнинг ҳар бир тармоғи қолганлари устидан назорат қилиниши учун қўйилган. Бундай кафолат бир томонлама бошқарувчилик ҳаракатининг олдини олади. Бу эса ўз-ўзидан ҳукумат тазйиқидан ҳимояловчи восита бўлиб хизмат қилади. Жеймс Мэдисоннинг таъкидига кўра: «Агар одамлар фаришта бўлганларида эди, ҳукуматга эҳтиёж ҳам бўлмасди. Агар фаришталар одамларни бошқарганларида на ташқи ва на ички тафтишга ўрин қолмаган бўлур эди». Ҳукумат тизимини бошқарувчилар ва уларни назорат қилувчилар ишини ташкил қилишда энг мушкул масала, бу ҳукуматнинг бошқарувчилар устидан назоратни тўғри уюштириш.

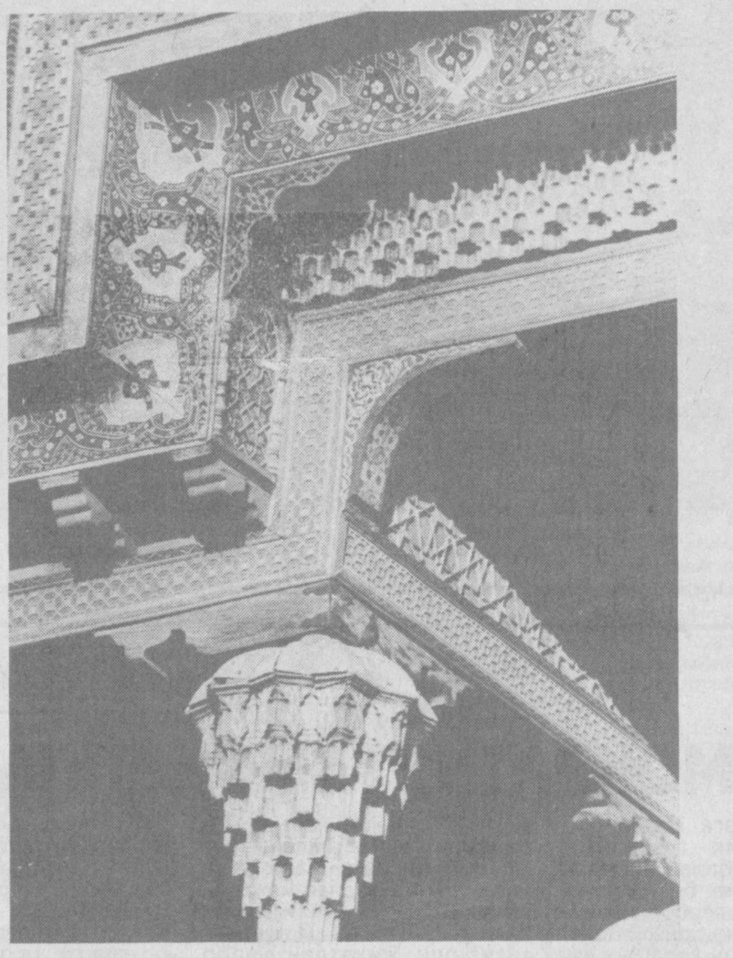

Дил нақшидан тўкилган нурлар

Бошқарувни осонлаштириш учун ҳокимиятни бўлиш ғояси ҳозирги халқ суверенитети ва конституциявий демократия ғояларига мос келади. Бунинг намуналари Европада мавжуд. Шундай қилиб, давлат ҳокимияти қонунга бўйсунади ва сайловчилар олдида жавобгардир. Бироқ, амалиётда ҳокимиятнинг бўлиниши қатор муаммоларни келтириб чиқаради. Қатор парламентлар тизимларида ижро ва қонун чиқарувчи тармоқларни умумий сиёсий манфаатлар боғлаши мумкин. Масалан, Британия ҳукумати парламентдаги кўпчиликнинг овозига боғлиқ. Бу эса ижроия ва қонун чиқарувчи ҳокимиятлар орасидаги бўлинишларни билдирмай юборади ва сайланган ҳукумат сиёсатини юргизишга катта имкониятлар яратади. Президент бошқарувида эса Президентни сайлаган халқнинг кўпчилиги парламентдаги кўпчиликка мос келмаслиги мумкин. Мазкур нисбат мураккаб, айрим мутахассислар нуқтаи назаридан бузувчи моҳиятга ҳам эга.

Шу билан бирга бу мавжуд муаммоларни музокара ва мубоҳаса ёрдамида ҳал қилиш имкониятини яратади. Демак, демократия-фикрлар ранг-баранглигини таъминловчи бошқарув тизими эканлиги аён бўлади. Бунда нафақат кўп фикрлар намоён бўлиши, балки ҳокимият тизимида турли гуруҳларнинг фикрлари баён қилинади. Бу эса кучли силкинишларсиз, бузилишларсиз, тинч йўллар билан ислоҳот ўтказиш имконини беради. Бошқа томондан, агар шу шароитлар таъминланса, ҳокимият ривожланиши йўлидаги тўсиқлар олиб ташланади.

Навбатда вакиллик масаласи.

ВАКИЛЛИК

Биз вакиллик масаласига келдик. Агарда муайян фуқароларга ўз хоҳиш-иродасини, манфаатларини жамоа шаклида билдириш ҳуқуқи берилса, улар ушбу ҳуқуқдан қандай фойдаланиш тўғрисида келишиб олишлари керак. Агарда сиёсий жамоа кичик бўлса, фуқаролар, бевосита демократиядан фойдаланадилар. Жамоа йирик бўлса, бевосита демократия тўғри келмайди. Фуқаролар ўз вакилларини сайлайдилар. Вакиллари орқали ҳукуматнинг конституциявий асослари қандай бўлиши тўғрисида келишиб оладилар (шу билан бирга улар бевосита, референдумлар ёрдамида айрим масалалар бўйича бевосита ҳаракат қилишлари ҳам мумкин).

Бироқ бундай келишув мавжудлигининг ўзи масалани ҳал қилмайди. Демократия доимий келишувдан ташқари кўпроқ нарсани талаб қилади. У одамларни бошқарувга доимий жалб қилишни талаб қилади. Бундай муттасил демократия турли шаклларда намоён бўлиши мумкин. XIX асрнинг либерал-утилитаристлари ҳукумат шахснинг асосий эркинликлари, яъни эркинлик, мулк ва келишувни кафолатлашни талаб қилишган. Ҳукумат социал ҳамкорлик ва конкуренцияни таъминлаши, бироқ у бундан ошмаслиги ва фуқаролар шахсий манфаатларини бўлмаслиги керак. Уларнинг фикрича, ҳукуматни доимий чеклаб туриш зарур. Бизнинг асримизда бундай қарашларни Фридрих фон Хайек баён қилди. У шахслараро иқтисодий муносабатларни давлат фаолияти эркинлигини ва фаолият доирасини чеклаш учун зарур ва асосий деб ҳисобларди. Халқнинг неолибераллар ҳукуматлари ва сиёсатини қўллаб-қувватлаши (Буюк Британия ва АҚШда 80-йиллардаги каби) ҳукуматга ишончсизлик сақланиб қолаётганлигини, демократия давлатни назорат остида тутишнинг самарали усули эканлигини асослайди.

Бунга қарама-қарши фикр билдирувчилар демократияни нафақат ҳимоячи, балки фаровон давлатни таъминлаш воситаси деб билишади. Улар индивидуал озодлик нафақат эркинлик чекловларини, балки қашшоқлик, касалликлар, қолоқлик туфайли содир бўладиган тўсиқларни ҳам бартараф қилади деб ҳисоблашади. Бунинг учун фаолиятни бошқаришда ва хизмат кўрсатиш учун кучли давлат ҳокимияти керак. Бу қарашлар Европа мамлакатлари сиёсатчилари томонидан қўллаб-қувватланади ва демократия нафақат кичик, балки катта ҳукуматлар учун ҳам ижтимоий келишувни сақлаш учун зарур эканлигини англатади. Дарҳақиқат, демократия одамларга қандай ҳукумат кераклиги ва унинг фаолиятига қандай таъсир кўрсатиш мумкин деган саволларга жавоб топишда ёрдам беради.

Ҳар бир ҳукумат олдига қандай мақсад қўйилмасин, очиқ, плюралистик жамиятда вакиллик ҳокимиятини амалга ошириш муаммолари туғилаверади. XIX асрда сиёсий партиялар халқ хоҳишини ижтимоий сиёсатга киритишга, шу туфайли демократияга хизмат қиларди. Уларнинг асосий камчилиги — муайян сайловчини давлатни назорат қилишдан узоқлаштирарди.

Бундан ташқари, партиявий тизим вакиллик органларида ўзининг овоз бериш тизими билан демократик тизим фаолияти учун катта таъсир кучига эга. «Ким биринчи келса» тизимида у ёки биринчи айтилган фактор кўпчилик ҳукуматини шакллантиради. Бу ҳукуматнинг асосини ҳосил қилса-да, сайловчилар танловини чеклайди. Пропорционал вакиллик тизимида эса турли кам сонли гуруҳларнинг манфаатини амалга ошириш учун катта имкониятлар яратилади. Бироқ, бир ёки икки партия кўпчиликни ташкил этиш учун коалиция тузишлари керак. Ана шу коалиция қанча мустаҳкам бўлса, ҳукумат ҳам шунча мустаҳкам бўлади. Албатта, ҳокимият балансини, тенг тақсимланишини таъминлай биладиган, вакиллар сони жиҳатидан кам бўлган центристик партиялар ҳам нуфузли мандатларга эга бўлишлари мумкин.

Бу ерда яна бир демократик дилемма юзага келади. Бу ваколатлар бўлинишида рўй беради. Бир томондан, турли хил фикр ва манфаатлар иродасига шароит яратиб, ўз хоҳишини зўрлаб тушунтиришнинг олдини олиш зарур. Бошқа томондан, давлат ўз функцияларини муваффақиятли бажариши учун кўпчиликнинг қўллаб-қувватлашига муҳтож бўлади... Пировард мамлакатда сиёсий консенсус, ҳамкорлик, иттифоқ тузилиши учун кучли самарали сиёсий раҳбарлик ва фаол фуқаролик жамияти зарур.

Рустам ЖУМАЕВ,
сиёсий фанлар доктори,
профессор

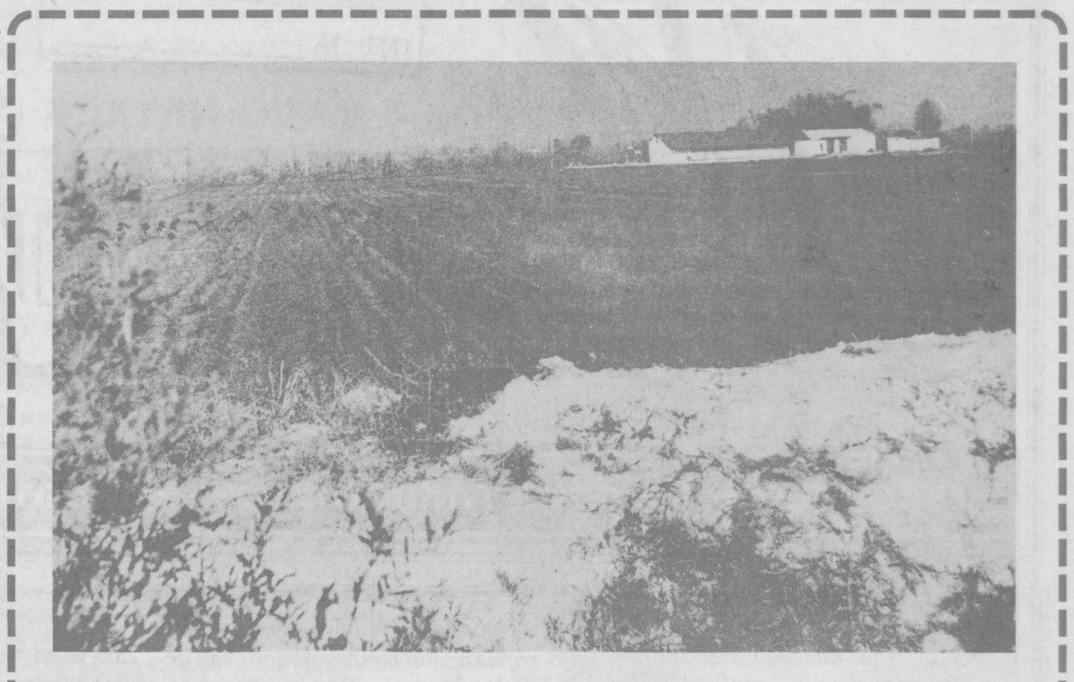

Насибамиз қордай оқ...

Шажаралар

«ДАВЛАТБОТИР» БОТИРЛАРИ

(Бир қишлоқ тарихи)

Қишлоқ улуғларининг — буви, бувжонларимизнинг хотира китоблари ҳамиша уйғоқ. Бу хотираларда шу қишлоқнинг тарихидан сўйловчи ривоятлар ҳам бор.

Туркистон юртида Қўқон хонлиги, Хива хонлиги, Бухоро амирлиги ҳукм сураётган пайтда хонликларда турли хил мусобақалар ўтказилиб турилган, от чопиш, миллий кураш тушиш, полвонлик, қиличбозлик ва шу каби миллий ўйинлар. Полвонлар хонликлар саройларида туришган. Қўқон хони Худоёрхон даврида Зарафшон дарёсининг бошланиш қисмига тўғри келадиган Матчоҳ деган сўлим гўша бўлган. Бу ердагилар тоғли халқ бўлганлиги учун йигитлари бақувват, елкадор, эпчил бўлади. Ана шу манзилда Давлат Муҳаммад ва Қурбон Муҳаммад исмлик икки ака-ука паҳлавон йигит камол топади. Ака-ука бошқа йигитлардан бақувватлиги билан ажралиб туради. Бу хабар Бухоро амирлигига бориб етади. Бухоро амирлигининг фармони билан вакиллари Матчоҳга келиб ака-уканинг ота-онаси ва мингбошининг розилигини олгандан сўнг Бухорога амир ҳузурига олиб кетади. Бухоро амирлигида икки-уч кун дам олгандан сўнг амирлик томонидан кураш бўйича томоша ташкил қилинади.

Бухоро амири томошани кузатиб боради. Амирликдаги полвонлар билан бу ака-укалар беллашишлари керак бўлади. Ака-укалар майдонга бироз ҳадиксираб чиқишади. Буни кўрган амир уларни олдига чақириб кураш адолатли бўлиши керак, амирнинг полвонини ютсам айб бўлади, деган фикрга борманглар, дейди.

Бу гап ака-ука полвонларга катта далда бўлади. Бирин-кетин полвонларнинг елкасини ерга теккизишади. Халқнинг катта олқишига сазовор бўладилар. Шундай қилиб ака-укалар саройда олиб қолинади. Уларга савод бериш ва қиличбозик машқлари, кураш машқлари бошлаб юборилади. Бу вақтда Қўқон хонлиги бир йилда бир маротаба хадкдан бож йиғиб маълум қисмини Бухоро амирлигига берар эди. Қўқон хонлиги ихтиёридаги Андижонни бошқариб турган хоннинг укаси Офтобхон бошчилигида норозиликлар вужудга келади. Офтобхон пучуқ ўзи алоҳида хонлик бўлиши ва тўловлардан бош тортишини чопар юбориб Худоёрхонга маълум қилади. Акс ҳолда жанг қилиши муқаррарлигини билдириб, исён кўтариш учун тараддудини бошлаб юборади. Худоёрхон жанг бўладиган бўлса бегуноҳ одамларнинг қони тўкилишини ҳис қилиб, Бухоро амирлигига нома жўнатади. Бухоро амири номани олгандан сўнг ака-ука Давлат Муҳаммад ва Қурбон Муҳаммадларни Қўқон хонлигига жўнатади. Ака-укалар Қўқон хонлигига келиб аҳволни ўрганишади. Худоёрхон рози бўлса, укаси Офтобхон пучуқни калласини келтиришларини айтади. Бегуноҳларнинг қонлари тўкилмасин деб хон бунга ноилож рози бўлади. Ака-укалар амир номидан хат тайёрлаб Андижонга жўнайди. Офтобхон пучуқ томонидан қўйилган барча тўсиқлардан номани кўрсатиб ўтиб кетишади. Охирги манзилга ҳам нома билан киришади. Отларни боғлаб қуролларини топширишади,лекин бир ханжар камар остида Давлат Муҳаммадда яширин ҳолатда қолади. Улар Офтобхон пучуқ ҳузурига кириб боришади. Офтобхон буларни менсимай қабул қилади, ўрнидан ҳам турмайди. Шунда Қурбон Муҳаммад сўрашмоқ учун Офтобхоннинг қўлини ушлайди. Ва қўйиб юбормайди. Шунда олдиндан келишилгани бўйича Давлат Муҳаммад эпчиллик билан Офтобхоннинг орқа томонига ўтиб камар остидаги ханжари билан калласини олиб ташлайди. Бу жуда тез бажарилганлиги учун ҳузуридаги хизматчилари ҳанг-манг бўлиб қолишади. Ака-ука атрофдагиларга биз амирнинг фармонини бажардик, дейдилар. Каллани олиб чорсига тугиб олиб чиқиб, отнинг эгарига боғлаб, Қўқон хонлигига олиб кетадилар. Худоёрхон ҳузурига кириб Офтобхоннинг калласини хонга кўрсатадилар, хон ака-укаларга миннатдорчилик билдиради ва тилагини сўрайди. Улар хондан ер беришини илтимос қилишади. Хон рози бўлади. Мирзолар танобчилар гуруҳи билан чек бериш учун Қўқон хонлигининг кунботар томонидаги дарвозасидан Сирдарё томонга чиқиб боришади. Чиркай деган жойга қўнишади. Бу ерликлар кўпроқ шоли экишар эдилар. Кечаси билан ўзларини ва отларини кўрпашша чақиб чиқади. Қурбақалар овози уйқу бермайди, тонг отиши билан бу жойни маъқул топмай, кун чиқиш томонига юра бошлайдилар. Ҳозирги Давлат Ботир қишлоғи ҳудудига келганда кун ботади. Дашт, тўқайзор, чангалзор, экинлар экилмайдиган бу ерларни ҳавоси тоза, кечаси билан ҳар хил жониворларнинг товушлари, паррандаларнинг сайрашлари тоғли йигитларга маъқул тушади. Келгусида йилқичилик қилиш мақсадида шу ерни танлашади. Давлат Муҳаммадга ҳозирги Давлат Ботир қишлоғи ва Қурбон Муҳаммадга ҳозирги Қурбон мерган қишлоғи ўринларидан чек берилади. Бу хабар тоғли матчоҳликларга бориб етади. Давлат Муҳаммад ерсиз, ночор қолган матчоҳликларга чекидан ер бериши муносабати билан бирин-кетин кўп йигитлар кела бошлайди. Ободончилик ишлари бошлаб юборилади. Дастлаб сув келтириш учун, Ат арик сув ариғини қазийдилар. Чангалзорлар кесилиб ер очилади. Бирин-кетин йигитлар болаларини ҳам кўчириб келадилар. Чангалзор ва тўқайзорлар ўрнида янги қишлоқлар пайдо бўлади ва кейинчалик Давлат Ботир қишлоғи деб номланади. Зеро, ботирлар элнинг давлати деб бежиз айтишмаган. Ерни ҳам йигитнинг нори очади.

Эркинжон ОТАЖОНОВ

Ахлоқ чорраҳалари

ҚЎЛЛАРИНГ НЕГА ҚОН?

«Агар менга ҳаётимни бошдан бошлашнинг имкони берилсайди, бутун умримни илмга бағишлардим», дейди З.

Багданова З. беш марта судланган. Уч марта иш вақтида ўғирлик содир қилиб қўлга олинади. Иккинчи бор одам ўлдиришда айбли деб топилган З. Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 9-қисми, 80-моддасига биноан 12 йилга озодликдан маҳрум этилган.

Бу аёлнинг гап-сўзларини беэътибор эшитиб бўлмасди. Унинг тақдири ҳар қандай одамни чуқур ўйга толдиради. Умрининг 19 йилини, 19 баҳорини, 19 ёзини жазо ўташ муассасасида ўтказган З.нинг дардларига қулоқ тутар эканман, мақоламга «Армон» деб ички сарлавҳа қўйишга ўринли деб топдим.

З. ўз қилмишларидан пушаймонда эди. Жазо муддатини қаттиқ тартибли колонияда ўтаётган, ҳозирда мен билан юзма-юз ўтирган малласоч бу аёл, анча бақувват кўринади. У куйиниб гапирди, куйиб гапирди. Сарғимтил киприклари намланиб, кўзлари ёшга, бағри қонга тўлиб-тўлиб гапирди. Бепушт бўлиб қолганидан зорланди. Тош қотган дийдалари эриб-эриб кетди, афсуслари, армонлари тошиб-тошиб тушди ёноқларига.

— Эрим кўп ичарди, — дейди З. — Улфат тополмай қолган пайтлари мени чақирарди. Аҳвол шу даражага бориб етдики, кейин-кейин чақирмаса ҳам ўзим борадиган, қўшилишиб ичадиган бўлдим. Унга улфатнинг кераги бўлмай қолди. Топганимиз ароққа кетарди. Маст бўлгач, турли номақбул ишлар қилардик, жанжал чиқарди. Биринчи турмушимни орқа томонидан келиб болталаб ўлдирдим. Бу воқеа 1978 йили содир бўлувди. Ўн йил қамоқда ўтириб чиқдим. Менинг жаҳлим жуда тез. Ўша пайти қўлимга нима тушса, қайтармайман. Унга ҳали-ҳануз юрагим ачишади, — дейди у бироз тин олгач, — Федя эса менинг иккинчи турмушим. Унинг ўзбекча номи ҳам бор, Фахриддин деган. Мен осонгина, қисқагина қилиб Федя деб чақирардим. Федя кўп ичса ҳам, ёмон одаммасди. Унинг бошига 8 килоча келадиган дуноя (пойабзални таъмирлаш асбоби) билан туширгандим, ўша заҳотиёқ жон берди шўрлик. Ўлдириб қўяман деб ҳечам ўйламагандим. Жаҳл келса, ақл кетаркан кишидан. Ўзим милицияга хабар бердим.

—Мастлик оқибати нималарга олиб келишини наҳот илгарироқ ўйламаган бўлсангиз. Наҳотки биринчи қотилликдан сўнг ҳам ўзингизни ичкиликдан тўхтата олмадингиз?

— Ҳар гал бошқа ичмасликка сўз берардим, тавба қилардим. Аммо орадан бироз фурсат ўтгач эса, қандай ичганимни билмай қоламан. Кўзларим жуда кеч очилди. Бир куни армон билан ўтсам керак дунёдан. Тошкентни ўзгарган, гўзал бўлган дейишади. Янги йўллар очилибди. Мен қаердан, қандай қилиб юришни ҳам билмайман. Кейин бу ердан чиқсам на борадиган манзилим бор, на кишиларим. Ҳа, мени кутиб оладиган кишим ҳам йўқ. Қариндошларимнинг эсидан ҳам чиқиб кетган бўлсам керак. Қолаверса, мендек маҳкумани, қоғозига қора тамға босилган одамнинг кимга ҳам кераги бор. Оила деган тушунча менга тамоман бегона. Мен ҳам аёлман. Қўлларим болани соғинади. Ичкилик оқибатида оналик бахтидан мосуво бўлдим. Бепушт бўлиб қолдим.

З. шуларни гапираркан, ҳўнграб йиғлаб юборди. Мен жим эдим. У кўксини тўлдириб оҳ тортди. Оғир хўрсинди. З.нинг кўзларига қарайман. Агар кўз — кўнгилнинг кўзгуси бўлса, ҳозирда бу кўзгу хира ва бўм-бўш эди. Бу бўшлиққа сийрак киприклар ила пушаймонлик кўкимтир доира шаклини солган эди, холос.

— Жиноят ёқасида турган аёлларга нима дея оласиз?

— Ўзларини илк хатодан, жиноятдан тийсинлар. Ҳалол яшасин. Ҳалолликда, ҳалол луқмада гап кўп экан. Яна бир нарсани айтиб ўтмоқчиман, болани ёшлигиданоқ меҳнатга ўргатиш, илмга меҳрини уйғотиб бориш шарт экан. Мен ўзимдаги ғўрликни ҳам «кўрлик»ни ҳам илмдан бехабарлик, деб биламан. Боя гапимизнинг бошланишида сизга айтувдим, агар ҳаётимни бошдан бошлашнинг имкони бўлсайди, ўқирдим, фақат ўқирдим. Ўзимни илмга бағишлаган бўлардим. Оҳ, энди на илож...

Маҳкуманинг изҳорини тинглар эканман, дарвоқе, мусулмонликнинг илк хитобини эсладим. Бизга Аллоҳ «ўқи» деб амр этган. «Ислом-Турк қомуси»да Алоқ сурасининг илк беш оятига қуйидагича шарҳ берилади: **«Ўқи! Ҳамма нарсани ўқи! Аллоҳнинг китобини ўқи! Аллоҳнинг оятларини ўқи! Табиат китобини ўқи! Башарнинг бутун тарихини ўқи! Ҳар доим ўқи! Ҳидоятга эришмоқ учун ўқи! Залолатдан узоқлашмоқ учун ўқи! Иймонингни мукаммаллаштирмоқ учун ўқи! Ва бунинг учун Аллоҳ номи билан ўқи! Яратган Тангрининг номи билан ўқи! Ўрганмоқ учун ўқи! Кудрат қалами бу оламга ёзган ҳар сатрни ўқи! Инсонга билмаганини ўргатган Тангрининг номи билан ўқи!».**

Худо ҳар бир инсонга ўзига яраша феълатвор берган. У ўз характеридаги баъзи бир қусурларга ўқиб-ўрганиш орқалигина барҳам беради. Инсон меҳнат, ўқиб-ўрганиш, изланиш ва яхши тарбия орқалигина комилликка эришади. Ички ва ташқи маданиятга эга бўлади. Инсонларга маданиятнинг илк дарсини илоҳий пайғамбарлар берган, дейишади. Қадимшуносликнинг дастлабки сабоғини унутган инсонлар бора-бора ваҳшийлашгандир. Орадан маълум вақт ўтгач, яна илк маданиятга қайтганлар.

Аллоҳ муниса аёлларимизга улуғ мартаба берди. Бу оналик мартабасидир. У инсонни тарбиялашдек, вояга етказишдек шарафли, шунинг баробарида масъул вазифани адо этажак. Мен аёлга қиёс этгулик чиройли ташбеҳлар, ўхшатишлар топишга ҳаракат қилдим. Аммо Ҳадиси Шарифда ёзилганидек ортиқроқ таъриф тополмадим: «Жаннат — Оналар оёқлари остидадир».

Панжаларимиз бир хил бўлмаганидек, аёлларимиз орасида ичкиликка ружу қўйган, фаҳш орқасидан кун кўраётган, қўлларини қонга ботираётганлар ҳам йўқ эмас. Нима сабабдан уларнинг бу йўлларга кириб қолаётгани ҳақида ўйладим. Аёллар маҳбусхонасидаги ҳали балоғатга етмаган қизлар, аёллар билан суҳбатлашиш жараёнида шуни англадимки, колонияга тушиб қолишнинг бош сабаби ота-оналарнинг фарзанд тарбиясига эътиборсизлиги орқасидан келиб чиққан. Ҳеч нима билан шуғулланмай бекор юрган. Халқимизда бир яхши мақол бор: «Саёқ юрсанг, таёқ ейсан!».

Бола меҳр кўрсагина меҳр беради. «Муҳаббат билан тўлмаган дил, иллатлар билан тўлади» дейдилар. Иллатнинг илдизи беор бўлади. Озгина шароит яратилдими, бас тез кўклайди. Бу илдизнинг кўзга кўринмас нозик толалари дастлаб оилада ниш отиб, ўз муносабатини излайди. Оила эса, мўъжазгина мамлакат. Оила жамиятнинг бир бўғини.

Биз фарзанд тарбияси ҳақида кўп гапирамиз. Баъзан катталарнинг-да тарбияга муҳтожлиги борасида ҳеч ўйламаймиз. Хатонинг бош сабабчиси тарбия берувчининг ўзи бўлса-чи.

АРМОН

М.Мирзақулова, 1955 йилда туғилган. 10 фарзанднинг онаси. Мирзақулова босқинчилик жиноятини содир этишда ва одам ўлдиришда иштирок этгани учун Самарқанд вилоят судининг 1996 йил 26 июн ойидаги ҳукми билан 8 йилга озодликдан маҳрум этилди. Ўзбекистон Республикаси ЖК (эски таҳрирдаги) 17 ва 127-моддаларнинг 3 қисми, ҳамда 17 ва 80-моддаларнинг тегишли бандлари билан айбли деб топилди.

М.нинг делоси билан танишар эканман, уйидан олиб кетилаётган она, ортидан мунчоқдек тизилиб қараб қолган норасидаларни кўз олдимга келтирдим. У мана шу гўдаклари учун медаллар билан сийланмаганмиди? Ҳозирги тобда унинг оғир азобини оз бўлса-да камайтирган ҳам мана шу гўдаклар эмасми?

Дейдиларки, фарзанд она аъзоларидан бир чимдим, бир чимдим олиб бунёд бўларкан. Сиз биргина юрагингизни ўн бўлакка бўлибсизу, уларнинг келгуси тақдири ҳақида ўйламабсизда, дея хаёлан суҳбатлашаман Мирзақулова билан. Фарзандларининг бахти она учун ҳамма нарсадан аъло бўлса керак назаримда.

Донохон ҳозир 34 ёшда экан. Тошкент шаҳар судининг 1997 йил 9 январдаги ҳукми билан Донохон Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 272-моддаси 2-қисмига биноан айбли деб топилиб, 12 йилга озодликдан маҳрум этилган.

— Психотроп моддаларни ўтказиш қонунга хилоф эканлигини билардингизми? — сўрайман Донодан.

— Эшитганман.

— Анчадан бери шу иш билан шуғулланасизми?

— Кўп бўлган эмас.

— Сизни бу йўлдан қайтарувчилар бўлмадими?

— Бўлган. Уларга қулоқ солмадим.

— Қилган ишингиздан энди пушаймондирсиз?

— Ҳа.

— Ишингиз қабиҳ иш эканлигини англаб етдингизми?

— Ҳа.

Донохон ўз қилмишларидан афсусда эканлигини гапирди. Аммо энди кеч эди. Мен шу ўринда Бақара сурасининг 281-оятини эслатиб ўтмоқчиман. «Ва (барчангиз) Аллоҳга қайтариладиган кундан қўрқингиз! Сўнгра ҳар бир жонга қилган амали учун тўла жазо берилади ва ҳеч кимга зулм қилинмайди».

Қўлимдаги ҳужжатлардан кўриниб турибдики, бу ердагилар турли жиноятларни содир қилган экан.

— Колонияга келган маҳкумаларнинг кўпчилик қисми қайси вилоятлардан? — сўрайман муассаса раҳбаридан.

— Ҳамма вилоятлардан ҳам бор.

* * *

Мақола тайёр бўлгач, ўқитиш учун жазони ижро этиш бош бошқармасига бордим. Тарбиявий ишлар бўлими бошлиғи, ички хизмат подполковниги ҳурматли Қувватилла Нарзиев 1998 йил ҳисоботини тайёрлаётган экан.

— Натижалар қандай? — сўрайман мен...

— Биласизми, маҳкумлар орасида «Ижод-98», «Деворий нашр-98», «Спартакиада-98» кўрик танловлари ўтказдик. Бу яхши натижа берди. Колонияда жазо муддатини ўтаётганлар катта ҳаётдан ажралиб қолган эмас. Кўринг, мана бу албомларда «Оила йили»га бағишлаб ўтказилган тадбирлар акс этган, — дейди Қувватилла ака.

Мен албомларни қизиқиб, ҳам ҳайрат, ҳам ҳадик билан кўздан кечирдим. Аёл қаерда бўлмасин, аввало аёл бўлиб қолишини кузатдим. Агар аёл жиноятга қўл урса бу бир карра эмас, юз минг карра, ачинарли ва фожиали...

* * *

Тезроқ озодликка чиқиш мақсадида ўзларини яхши тутиб, ишда намуна кўрсатадилар. Қонунларимиз адолатли. Қамоқ энг охирги чора. Маъмурият тавсияномаси билан суд кўриб чиқиб маъқул топса, маҳкумаларнинг жазо ўташ муддати маълум вақтга қисқариши мумкин.

Инсонда ишонч туйғусининг устуворлиги яхшилик белгиси. Маҳбусхонадагиларнинг бари озодликка чиқишдан умидвор. Умиднингда бўлгани яхши. Юракдаги ишонч кўприги мустаҳкам бўлса, уни ҳеч ким бузолмайди. Алҳол, бу кўприк бузилгудек бўлса, уни ўзидан бўлак кимса, тузатолмайди.

Мен ёлғиз қолганимда қабристонга бораман, ўйга толаман. Умрим мазмунини излайман. Қолган бир ҳовуч ҳаёт фурсатида хайрли ишлар қилишга ошиқаман. Ақл билан эш бўламан. Маҳкумалар билан суҳбатимдан сўнг ҳам улар ҳақида, тақдири, келгуси ҳақида узоқ ўйладим. Уларнинг панжара ортидаги ҳаёти, маҳзун чеҳралари кўз ўнгимдан сира кетмасди. Тилимга қуйилиб келган мисраларни қоғозга туширдим.

Қўлларинг нега қон, бағринг нега хун?
Дилинг ўртаётир қандайин савол.
Бир марта ўйламай босган қадаминг,
Наҳот гул умрингга етказди завол.
Энди маъсум ойга термулмак йўқдир,
Юлдузли тунларда босмас ҳаяжон.
Лоақал қалқитиб қўймади сени,
Қизингни лабидан учган «Аяжон!»
Бир умр боши ҳам, кўзлари ёшли,
Ягона кўнгилнинг ўйлари турфа.
Ҳамон менга қараб тургандек бўлар,
Панжара ортидан маҳзун заифа.

Дилором ИСМОИЛОВА

ЯНГИСИНИ ҚУРМАЙ, ЭСКИСИНИ БУЗИШ

ёхуд Сурхондарё вилояти Шўрчи туманидаги Жўра Хўжамиёров номли жамоа хўжалиги боғбонларининг арз-доди хусусида

Бу дунёда кимдир тузади, кимдир бузади. Тузишда мантиқ бор, бузишда эса... мақсадимиз бирни экмай ўнни кесаётган, гўё «чавандоз»ларнинг ҳукмига ташланиб, ўртада «улоқ» бўлаётган Шўрчи туман Жўра Хўжамиёров номли жамоа хўжалигига қарашли деҳқон-фермер хўжаликлари ихтиёридаги боғ хусусида холисона фикр юритишдир.

Ушбу хўжалик 1998 йилдан санацияга тушди. Аҳволни ўнглаш ва тадбиркорлик кўрсатиш бошқарув зиммасига юклатилди.

Хўш, хўжалик бошқаруви бу борада қандай тадбиркорлик кўрсатмоқда? Раис Хўжамурод Йўлдошев аҳволни ўнглашнинг энг осон йўли сифатида хўжаликдаги мавжуд 30,1 гектарлик мевали боғни бузишни ўйлаб қолди. «Боғ кам ҳосилли, дарахтлар қуриган», деган баҳонада режасини амалга ошириш компаниясини авж олдириб юборди. Аслида мазкур боғ жамоа хўжалиги раҳбарлари ўзаро маслаҳатлашиб тузган сохта ҳужжатлардагидек хўжаликка зиён келтираётгани йўқ. Бу ерда 13 нафар деҳқон-фермер хўжаликлари 1996 йилдан бери хўжалик билан шартнома тузган ҳолда ҳўл мева етиштириб келишаётир. Олма, ўрик, беҳи, олча, узум сингари тансиқ ноз-неъматлар эл дастурхонига етказиб берилмоқда. Бироқ раис боғ ноз-неъматларига эмас, унинг ўрнига 30 гектарлик майдонга қаттиқ тикилган кўринади. Шу мақсадига етиш учун у боғбонларни ҳар кўйга солаётир.

Боғнинг 2,07 гектарида меҳнат қилаётган Раим Бобохонов бу ҳақда шундай дейди: «Мана уч йилдирки, «Самарқанд» деҳқон-фермер хўжалигини ташкил этиб, боғбонлик қилиб келаман. 1998 йил жамоа хўжалиги бошқаруви билан шартнома тузиб, 1300 кг. олма қоқи топширдим. 723 кг олмани рўйхат қилиб халққа сотдик. Шунингдек, дарахт қаторлари орасига ғалла экиб, 460 кг буғдойни Шўрчи дон маҳсулотлари қабул қилиш корхонасига топширдим. Лекин жамоа хўжалиги бошқаруви раиси Х. Йўлдошев 1998 йилги бутун меҳнатимни йўққа чиқариб, «бир кило ҳам маҳсулот топширмагансан» деб инкор қилиб ўтирибди. 1998 йил учун мен билан шартнома тузилиб, шартнома қоғози ягона тайёрланганлигига ва бошқарув ихтиёрида олиб қолинганига энди фаҳмим етиб турибди. Уч йилдирки, шу ҳолат такрорланади. Бизга ўхшаган деҳқон-фермерлар ҳатто шартнома қоғозини ҳам кўрмаймиз.

«Улуғберди» боғдорчилик деҳқон-фермер хўжалиги бошлиғи Рашид Шоймардоновнинг ҳам фиғонидан дуд чиқади: «1996 йилда шартномага кўра, 14 тонна 163 кг олма ҳамда 300 кг буғдой топширганман. 1997 йилда эса туман агрофирмасига 23 тонна олма топширдик. Ўтган йили ҳам (1998 йил назарда тутилмоқда) 8,7 тонна олма топширилган. Шуниси ажабланарлики, 1997 йилдаги натижаларимиз жамоа хўжалиги ҳисоботида умуман қайд этилмаган. Туман агрофирмаси ҳам жамоа хўжалиги ҳам топширилган маҳсулотлар ҳақларини банкдаги ҳисоб рақамимизга ўтказиб бермаётир».

Жамоа хўжалиги бошқаруви деҳқон-фермер хўжаликларининг ҳақини «туя қилиб» келаётганини, уч йилдан бери ойлик маош берилмаётганлигини, ҳисоб рақамларига бир сўм ҳам ўтказмаётганлигини фермер Зайнаб Мусаева ҳам тасдиқлайди.

Боғдорчилик деҳқон-фермер хўжаликлари жамоа хўжалиги бошқаруви ўртасида 30,1 гектар боғда ҳўл мева етиштириш бўйича шартнома 10 йил муддатга тузилганига қарамасдан, бошқарув ўз мажбуриятларини дастлабки йилдаёқ унутиб, ўз билганича иш кўриб келаётир. Боғ ҳудудида ва дарахт қатор ораларига ғалла экиб келинганлиги бир томондан узум ва мевали дарахтлар ҳосилдорлигини пасайтирса, иккинчи ёқдан жамоа хўжалиги бошқарувига ғалла етиштириш режасига қўшимча сифатида катта наф берди. Боғда ғалла етиштириш «тадбиркорлиги»ни амалга ошириш жараёни ҳақида фермер Йўлдош Омонтурдиев шундай дейди: «Буғдой етиштириш бўйича бизга ҳеч нима ёзилмаган тоза қоғозга қўл қўйдириб олишади. Агар қўл қўймасак, боғнинг жамоа хўжалигига қарашлилигини, қайтариб олиб қўйиши мумкинлигини писанда қилишади». Ана шундай шартномада йўқ «режалар» асосида боғда ғалла ҳам етиштириб келинди.

Фермер Й. Омонтурдиев олма дарахтлари орасига ғалла экиб, ўтган йили 1040 кг, Панжи Ҳайдаров токлар орасида ғалла ўстириб 300 кг. буғдой етиштирди. Бутун боғ ҳудудидан жамоа хўжалиги қарийб 30 тонна буғдой олаётир. Ана сизга «тадбиркорлик»! Хўжаликдаги мавжуд ғалла майдонлари ҳосилдорлигини мана шундай боғлар ҳисобига ҳам ошириш мумкин экан.

Шу ўринда бир савол туғилади: жамоа хўжалиги раиси боғни қўпориб ташлаш орқали тағин қандай «тадбиркорлик»ни кўзлаётир? Туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармасига берилган боғдорчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳақида жамоа хўжалиги маълумотномасида (1996, 1997, 1998 йиллар учун) кўрсатилган рақамлар бевосита шу маҳсулотларни ишлаб чиқариш билан шуғулланаётган боғбон-фермерларнинг маълумотларига мутлақо тўғри келмайди.

Масалага ойдинлик киритиш мақсадида жамоа хўжалиги идорасида бўлиб, раисни излаштирдик. Идорадагилар «раис йўқ, эрталаб бир келиб кетди, ҳали замон келиб қолар», деган жавобни айтишди. Раисдан дарак бўлмагач, жамоа хўжалиги бош ҳисобчиси Ю. Турдиевга мурожаат қилиб, айрим саволларга жавоб изладик.

СУРХОНДАРЁ. Термиз дарвозаси

Боғни бузиш ҳақида ҳали ҳеч қандай қарор ёки кўрсатма бўлганича йўқ. Унинг бузилиши, бузилмаслигига келсак, ҳали бу аниқ эмас. Бу ҳақда на жамоа хўжалиги, на туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси, на туман ҳокимлиги томонидан кўрсатма бўлгани йўқ. Қолаверса, бугунги кунда иқтисоди оқсаб турган жамоа хўжалигимиз учун боғнинг унчалик фойдаси тегаётгани йўқ, — дейди бош ҳисобчи.

Биз бош ҳисобчининг фикри қанчалик тўғри ёки нотўғрилигини текшириб кўриш мақсадида идорадан тўғри туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармасига қўнғироқ қилдик. Телефон гўшагида агроном Норбой Мавлонов ҳам бош ҳисобчининг айтганларини айнан такрорлади. Биз жамоа хўжалигида фаолият юритаётган деҳқон-фермер хўжалиги аъзолари арз-додига сабаб бўлган боғни бузилиши ҳақидаги қарорнинг жамоа хўжалиги бошқаруви томонидан аллақачонлар чиқарилганлигини ва уни тасдиқловчи ҳужжат туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармасига бориб тушганлиги ва бу иш билан бош агроном махсус шуғулланаётганлиги ҳақидаги хабарни айтганимиздан сўнг Н. Мавлонов бирдан сергак тортди. Бошқарма бошлиғи билан гаплашишимиз кераклигини айтиб гўшакни қўйиб қўйди. Бир пасдан сўнг бош агроном ўрнида пайдо бўлган бошқарма бошлиғи-да муддаомизни билгач, хайр-маъзурни насия қилиб ғойиб бўлиб қолишди. Хуллас, ўша кунги уринишларимиз бесамар кетди. Улкан харсангтошдек оғир жавобгарлик «юки»ни бош агроном бошқарма бошлиғи, бошлиқ эса ўз навбатида бу «эстафета таёғи»ни биринчи муовини А. Жўраевга тутқазиб, гўё «пойга чизиғи»дан узоқлашган бўлди. Шу тариқа масъулият юкидан қочган раҳбарлар билан яна қайта гаплашишнинг имкони бўлмади. Шундай қилиб, деҳқон-фермерларнинг арз-доди ва қолаверса раҳбар шахсларнинг сохта муомалалари бизни масалага янада жиддийроқ ёндошишга ундади. Бизни вилоят табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси сари етаклаган тасавуримиз алдамаган экан. Ж. Хўжамиёров номли жамоа хўжалиги раиси имзоси билан 1998 йил 1 ноябрда 124-сонли сўров хати вилоят табиатни муҳофаза қилиш қўмитасига юборилган экан. Қўмита раиси нормурод Холмуродов бунга асосланиб 1998 йил 2 ноябрда 354-сонли қарорини чиқарган. Қарорда шундай дейилади: «...эски, ҳосил бермай қолган 40-46 ёшли 30,1 гектардаги 3280 дона ҳар хил мевали дарахтларни кесишга рухсат берамиз». Мана шундай қилиб «табиат муҳофазачилари»дан боғни бузишга фатво олишга эришдилар. Шу ерда савол туғилади:

Нима учун вилоят табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси бошлиғи Н. Холмуродов боғнинг аҳволи билан обдон танишмасдан туриб, 3280 дона навқирон дарахтларни кесишга «оқ фотиҳа» берди? Ёки бўлмаса Шўрчи туман табиатни муҳофаза қилиш инспекцияси бошлиғи Асадулло Соатовнинг воқеага жиддий ёндошувига нима монелик қилди экан? Ҳақиқатдан ҳам боғдаги дарахтларнинг ёши ярим асрга етиб қолганми? Далаларга эътиборни қаратайлик. Шу боғда 30 йилдан кўпроқ муддат меҳнат қилган Дамин бобо Мардоновнинг айтишича, 1952 йилда барпо этилган мазкур боғ 1961 йилда қайта экилган. 1979—1980 йилларда олма дарахтлари янгиланган. «Қаршибобо» деҳқон-фермер хўжалиги етакчиси Қарши Жонқобилов ҳам 2 гектар ердаги эски олма дарахтлари ўрнига 1983 йилда беҳи ниҳоллари экилганини, кейинги йилларда шу 15 ёшли беҳи дарахтларидан 1,5—2 тоннагача мева йиғиштириб олинаётганини таъкидлайди. Панжи Ҳайдаровга қарашли 2,5 гектар узумзор 1991 йилда, Йўлдош Омонтурдиевнинг олма дарахтлари 1994 йилда экилган. Бошқа деҳқон-фермер хўжаликларида ҳам йилма-йил мевали дарахт ниҳоллари қадалиб келинган. Лекин хўжалик раиси Х. Йўлдошев боғдаги дарахтларни қоғозда қорайтириб, 40-50 ёш бериб қўйибди.

Хуллас, раис Х. Йўлдошев боғбонларнинг қаршилигини енголмади. Чунки у ноҳақ эди. Шундан сўнг боғни қўпориш ташаббусини туман ҳокими Ш. Мирзаев ўз зиммасига олди. Ҳоким 1998 йил 8 декабрда хўжаликда боғбонлар иштирокида йиғилиш ўтказди. Кун тартибидаги масала мевали — 3280 дона дарахтни қўпориш... ҳамда қаршилик кўрсатганларнинг танобини тортишдан иборат бўлди. Бу ҳақда фермер Зайнаб Мусаева изоҳ беради: «Йиғилишда ҳоким боғбон-фермерларга дўқ-пўписа қилиб, мақсадини очиқ айтди: — Боғни бузамиз, кимда-ким қаршилик қилса, чора кўрамиз», деди ҳоким ва фермерлардан «боғ бузилиб ўрнига пахта экилишига розимиз» деган мазмундаги тилхат талаб қилди ва шу жойда мажбуран 3-4 фермерга қўл қўйдириб олди. 4 кишини эса ўз машинасига солиб, «сенлар билан алоҳида гаплашаман» деб туман марказига олиб кетди. Шулардан Чори Маманов, Шуҳрат Абзоировларга ўз ишхонасида мажбурий тилхат ёздириб олди.

Боғни бузиш ҳақидаги дастлабки кўрсатмалар олингач, унинг қарийб 900 метрдаги панжаралари хўжалик раисининг буйруғи билан бузиб кетилди. Тўрт тарафи очиқ-сочиқ қолган боғда мол-ҳолнинг пайҳон қилувчи босқинидан ташқари дарахтларни ўтинлик учун кесиб кетиш ҳоллари ҳам тез-тез учраб турибди. Хуллас, 30 гектарлик боғ шундай қарама-қарши саволлар қуршовида гўё «муаллақ» турибди. Юртбошимиз «янгисини қурмай туриб эскисини бузмайдилар», деганларида юз карра ҳақдир. Бу пурмаъно фикрларни Ж. Хўжамиёров номли жамоа хўжалигидаги боққа нисбатан ҳам айтса бўлади. Хўш, раиснинг «тадбиркор»лиги ақлга сиғмайдиган бўлса, ҳоким бобонинг «ташаббускор»лиги ҳаддан ташқари бўлса, боғбонлар боғдан умидини узаверишсинми?..

Таассуф билан шуни айтмоқ керакки, бугунги кунда вилоятнинг кўпгина туманларида деҳқон-фермер хўжаликларига шундай муомалада бўлинмоқда. Уларнинг дардини тингларкансиз, ич-ичингиздан ачинасиз. Бевосита шунга алоқадор ташкилотларнинг деҳқон-фермер хўжаликларига нисбатан ҳатти-ҳаракати ишлов даврида «ўзинг учун ўл етим» қабилидаги муносабатни кўз олдингизда гавдалантирса, ҳосил йиғим-терими мавсумидаги талаблари эса гўё эмизикли боланинг онасига оч бир назар билан талпинишини эслатади.

Ажабо, эскича иш услубига қачон чек қўйиларкин? Ҳозирча ҳеч ким буни аниқ билмайди. Буни фақат одил ҳакам — вақт кўрсатади. Аммо бир нарса аниқ, қачонки ҳақиқат деҳқон-фермер хўжаликлари томонида бўлар экан, ҳеч ким мева бериб турган боғни бузишга журъат қилолмайди. Зеро, мамлакатимиз Президенти айтганидек, «халқ очликка, қийинчиликка чидаши мумкин, аммо адолатсизликка асло чидай олмайди».

Алишер ПОЁНОВ,
журналист,
Холмуҳаммад ТОҒАЙМУРОД,
журналист

ФИТРАТ ТОПГАН ХАЗИНА

Юртдошимиз Маҳмуд Абулқосим Замахшарий Шарқ халқлари маданий тараққиётига улкан ҳисса қўшган мутафаккир олимлардан биридир. У диний ва дунёвий илмлар соҳасида бир қанча ноёб асарлар яратди. Олимнинг «Муқаддиматул-адаб» номли асари шулардан бири саналади. Луғат шаклида тузилган бу асар араб, форс, туркий ва мўғул тиллари тарихини ўрганишда жуда катта аҳамиятга эга.

Фондларда «Муқаддиматул-адаб»нинг турли қўлёзма нусхалари сақланади. Илм аҳллари уларни топилган жойига қараб Бухоро нусхаси, Самарқанд нусхаси ва Тошкент нусхаси деб юритади. Асарнинг Бухоро нусхаси ўзининг тузилиши жиҳатидан бошқа нусхалардан фарқ қилади. Бошқаларидаги луғатлар арабча-форсча, арабча-форсча-туркийча шаклида тузилган бўлса, Бухоро нусхасида сўзлар арабча-форсча — туркийча-мўғулча тарзида берилган. Бу нусханинг 20-йилларнинг бошларида Бухородан топилиши ва илмий жамоатчиликка маълум қилиниши Абдурауф Фитрат номи билан боғлиқ. «Чиғатой гурунги» маориф комиссарлигининг ёрдами билан 1921 йилда Тошкентда тил имло қурултойи чақирилди. Қурултойда бир қанча масалалар қаторида ўзбек илмий кучларини бирлаштириб, маориф комиссарлиги қошида Илмий ҳайъат тузиш таклифи ҳам муҳокама қилинган. Мазкур ҳайъат 1921 йил 10 январдан ишга тушган. Унинг зиммасига маҳаллий мутахассисларни бирлаштириб, Ўзбекистондаги нодир асарларни йиғиб олиш ва тадқиқ қилиш юклатилган.

Чор Россияси босқинидан кейин Туркистондаги ноёб санъат асарларини, тарихий сиёсий ва маданий аҳамиятга эга бўлган қўлёзма ва тошбосмаларни оммавий равишда Россияга жўнатиб турилган. Ўлкамиз большевиклар қўлига ўтгач, бу жараён янада кучайтирилган.

Миллат фидойилари

Ана шундай нозик бир пайтда Фитрат сингари маҳаллий мутахассисларнинг қадимий асарларни излаш ва сақлаб қолишга қаратилган ҳаракати фидойиликнинг ёрқин намунаси эди, албатта.

Шундай қилиб, Илмий ҳайъат биринчи марта Бухородаги бой кутубхоналарни текшириш ва қимматли китобларни йиғиб олиш мақсадида Фитрат, Бўлат Солиев ва Қаюм Рамазонларни Бухорога юборади. Улар Бухородан «Абушқа» «Темур тузуклари», «Фатҳномайи султоний», «Ўзбек мусиқасининг нотаси», Бухоро манғит ҳукмдорлари тўғрисидаги бир китобни, рус истилоси вақтида аскарий хизматда бўлган Мираъзам деган кишининг хотиралари ёзилган китобни ва яна бошқа бир қанча ноёб асарларни қўлга киритганлар. «Инқилоб» журналида ёзилишича, бу асарлар орасида Замахшарийнинг «Муқаддиматул-адаб» асари ҳам бўлган. Ушбу асарни мутахассислар «Муқаддиматул-адаб»нинг Бухоро нусхаси деб ҳам атайдилар.

Асарнинг Бухоро нусхаси топилгандан кейин илмий жамоатчилик анча вақтгача бу асар тўғрисида бирор жиддийроқ муносабат билдирмайди. Фақат 1926 йилда «Маориф ва ўқитувчи» журналининг 7—8 қўшма сонларида Фитратнинг «Муқаддиматул-адаб» номли мақоласи босилиб чиқади. Унда Фитрат мақоланинг ёзилиш сабабини шундай изоҳлайди: «21-йилларда Тошкентдан Бухорога келган Илмий ҳайъат томонидан бу китобдан бир нусха ёздирилиб, Тошкентга юборилғон эди. Бироқ, бу кунгача бу китоб тўғрисида жиддий текшириш ясаб, илмий бир мақола ёзувчи киши бўлмади»...

Мақолада асарнинг ёзилиш вақти, тузилиши, аҳамияти ҳақида анчагина яхши маълумотлар берилган ҳамда уни илмий жиҳатдан чуқур ўрганишга даъват қилинган. Бу билан бирга ўша давр мутахассислари ўртасида мунозарали бўлган тўртинчи тилни аниқлаш масаласи ҳам ўртага қўйилган: «Китобдаги арабча ҳар сўз форсийча, чиғатойча яна учинчи бир тилга таржима этилган. Ҳар сўзнинг бошида арабчаси, унинг остида форсийчаси, унинг остида чиғатойчаси, ондан тубдан мана шу билмаганимиз тилда ёзилғон...

Бошлаб бу китобни Бухорода кўруб менга ёзғон (Мен Бухорода эдим) Бўлат Солиев бунинг мўғулча бўлмоқ эҳтимолини сўйлоғон эди. Тошкентдаги баъзи мусташирикларнинг бунинг мўғулча эканига ишонмай юрғонларини кимдандир эшитганим бор. Мен ўзим мўғулча билмаганим учун бу тўғрида қатъий бир нарса айта олмайман».

Шу тариқа бизнинг кўплаб асарларимиз сингари мазкур асар ҳам четга чиқиб кетмади. Фитратдек фидойиларнинг хизмати билан ўзимизда сақланиб қолди.

Жўра ХУДОЙБЕРДИЕВ,
ТошДУ ўқитувчиси

ЎЗБЕК ДОРБОЗЛАРИ АМЕРИКАДА...

Дорбозлик ўзбек миллий санъатимизнинг турларидан бири. Ривоят қилишларича, Хўжанд яқинидаги Шаҳристон деган жойда қадимий қалъа харобалари бор экан. Бундан 1200 йил муқаддам у ерда Қаҳқаҳ деган бир подшоҳ бўлиб, жудаям бой-бадавлат, тўкин-сочин яшаркан. Қаҳқаҳнинг қалъаси баланд девор бўлиб ўралган, қалъа атрофи гир айлана зовур, ичи сув бўлгани учун одам тугул бошқа бирорта жонзот ҳам ундан ўтиб қалъага киролмас экан. Қалъага дарвозалар олдидаги махфий кўприкчалар орқали кириб чиқар эканлар. Кунлардан бир куни бу қалъани Ҳазрат али қамал қилибди. Алининг лашкари зовурдан ўта олмай, кўп одамлари қирилиб кетибди. Шунда Али узун арқон топтирибди-да, қалъа минораларидан бирига арқоннинг бир учини сиртмоқ-халқа қилиб ташлабди, иккинчи учини эса зовур бўйидаги дарахтга боғлаб, дор ясабди. Алининг ўзи арқон устидан юриб, биринчи бўлиб қалъага кирибди ва Қаҳқаҳни ўз қўли билан ўлдирибди. Жами лашкар арқон устидан юриб, қалъага бостириб кириб, уни қўлга олибдилар. Қалъа яқинида қирққизлар яшаган экан. Қаҳқаҳ уларга чиройли қаср ва боғ қилиб берган бўлиб, у Чилдухтарон деб аталар экан (Чилдухтарон — қирққиз). Али қирққизларни ҳам асоратдан қутқарибди...

Ҳазрати Али ҳақларида яна бир ривоят бўлиб, у Сурхон водийсининг Далварзинтепа деган жойига боғлиқ эмиш. («Ипак йўли афсоналари» китоби, тузувчи, нашрга тайёрловчи, сўзбоши ва изоҳлар муаллифи Маматқул Жўраев).

Далварзинтепа қадимда Сурхон водийсининг энг катта шаҳарларидан бири бўлган дейишади. Шаҳар шунчалик мустаҳкам эканки, Ҳазрат Али шу шаҳарни ҳам кўп қийинчиликлар билан қўлга киритганмиш. Шаҳар Дал исмли подшонинг пойтахти бўлиб, у бутун давлатини шу ердан туриб бошқарган. Араблар Термиз томондан бостириб келишибди. Араблар яқинлашиб келаётганини эшитган Дал шаҳар атрофида кенг ва чуқур ҳандақлар қазишни буюрибди. Ҳандақлар тахт бўлгач, сувга тўлғазилибди. Араблар шаҳарни қамал қилишибди. Улар бир неча маротаба шиддатли ҳужумга ўтибдилар. Бироқ бу ҳужумлар ҳеч қандай натижа бермабди. Араб аскарлари сувга чўкиб, мудофаачилар ўқига учиб ҳалок бўлишаверибди. Али ўзининг донишмандларини чақириб, шаҳар атрофини ўраб олган ҳандақларга қаердан сув келишини аниқлашни буюрибди. Аммо бу сирни ҳеч ким топа олмабди. Шунда Али ҳийла ишлатмоқчи бўлибди. У Дал подшонинг гўзал қизи борлигини, у қиз доим шаҳар атрофини ўраб олган қалъадан кўриниб турадиган саройда ўз канизаклари билан яшашини эшитган экан. Али қизни ўзига жалб қилиши учун баланд дор қурдиришни буюрибди. Дор тайёр бўлгач, дорбозлик санъатини ишга солибди. У жуда моҳир дорбоз ҳам бўлган экан-да. Узоқдаги баланд дор устида ҳар эртаю кеч салла, оқ яктак кийиб, дорда ўйнаётган навқирон йигитнинг чаққон ҳаракатлари қиз диққатини ўзига тортибди. Ниҳоят қиз Алига ошиқу беқарор бўлиб қолибди. Кунларнинг бирида шаҳар томонидан кўк каптар учиб келиб дор арқонига қўнибди. Али каптарни олиб кўрсаки, унинг бўйнида бир энлик хат боғланган ип бор экан. Хатда шундай сўзлар битилган экан: «Эй жасур йигит, айт муродингни! Бу шаҳарни қамал қилишинг, бу ўйинларингнинг боиси нима?! Шунда Али ҳам: «Мен сенинг чиройинг таърифини Арабистонда туриб эшитдим. Сенга мафтун бўлдим. Бу ерга келиб шаҳарни қамал қилишимнинг боиси — ўз қизини менга раво кўрмаган подшонинг жазосини бериш ва гўзал қизининг ойдек жамолидан баҳра олишдир», — деб жавоб ёзибди. Икки ўртада ёзишмалар давом этибди. Ахийри қиз Алининг «Шаҳарга сув қаердан келади?» — деган саволига: «Шимолда Тўпалони деган тоғ дарёси оқади (Тўпалон — Сурхондарё вилоятидаги дарё). Сен шу дарёни топиб, икки қопга таранг қилиб сомон тиқиб дарёга ташла. Қопларни кузатиб боравер. Қоплар Тўпалоннинг Қоратоғ дарёси билан қўшилган жойига борганида улкан гирдобга тушиб айлана бошлайди. Ўша жойга аскарларингнинг энг чаққонларини тушир: сув қуйилаётган ўра бор. Шу ўранинг қопқоғини ёпса, шаҳарга ва шаҳар атрофидаги ҳандаққа келаётган сув ғиппа бўғиладиди», — деб жавоб ёзибди. Али қиз айтгандек қилиб иш тутибди. Тезда шаҳар атрофидаги ҳандақларнинг суви қуриб қолибди. Араб аскарлари Дал подшосининг шаҳрига бостириб кирибдилар. Шаҳар дарвозаларини очиб, ичкарига киришса, биронта ҳам тирик жон йўқ эмиш! Фақат ўша малика Алига пешвоз чиқибди. Али қизга қараб: «Бу шаҳар одамлари қани? Қаёққа ғойиб бўлишди?! — деб сўрабди. Шунда қиз: Эътибор бераяпсанми эй навқирон йигит! Шаҳар кўчаларида фақат қўй-эгилару ёввойи ҳайвонлар изғиб юришибди. Булар ўша шаҳар одамларидир. Отамнинг сеҳргарликдан бирмунча хабари бор, шаҳар сувсиз қолгач, ҳаммани сеҳрлаб ҳар хил ҳайвонларга айлантириб қўйди, — деб жавоб берибди. Али аскарларига шаҳарни босиб кетган қўй-эчки, эшакларни бир бошдан қиличдан ўтказишни буюрибди. Дарвоза олдида пойлаб турган навкарлар шаҳардан чиқиб кетмоқчи бўлаётган ҳайвонларни чопиб ташлайверишибди. Қирғин то кечгача давом этибди. Шаҳарда бирортаям жонивор қолмабди. Аскарлар ҳолдан тойиб, қимирлашга мадорлари қолмай, қалъа деворларига суяниб ўтиришган пайтда дарвоза олдида бир қари ит пайдо бўлибди. У жуда ҳам озғин бўлиб, кўрган одамнинг қалбида раҳм-шафқат уйғотаркан. Эти суягига ёпишган итни чопиш учун қўли қиличга бормаган аскарлар ноилож уни ўлдирмоқчи бўлиб туришганда уларни Али тўхтатибди. Ўзи жудаям қари экан, қўйинглар кетаверсин деб уни шаҳардан ташқарига чиқариб юбормоқчи бўлиб турган экан, Алининг ёнига шошиб келиб қолган қиз бу ит Дал подшо эканлигини айтибди. Шунда Али дарғазаб бўлиб итни тутиб келишни буюрибди. Бироқ аскарлар итни топишолмабди. Алининг хафа бўлганини кўрган қиз хуштори кўнглини тинчитиб, одшони қандай қилиб қўлга тушириш мумкинлигини айтиб берибди. Дал Ҳисор тоғи этакларидаги қамишзорларда сув тагида қамиш-най орқали нафас олиб ётган экан. Али Дални излаб топа олмабди. Шунда қиз бутун қамишзорга ўт қўйишни маслаҳат берибди. Ёнғин аввал қамишзорларни, кейин эса бутун водийни қамраб олибди. Ёнғиндан сўнг водийдаги қишлоқлардан асар ҳам қолмабди — сўлим боғлару обод қишлоқларнинг бари култепаликларга айланиб қолибди. Подшоҳ қизининг вафосизлигини кўрган Али: «Сен ўз падарингга вафо қилмадингу, менга вафо қилармидинг?! — деб уни қатл қилдирибди. Дал подшо ҳалок бўлгач, Ҳисор тоғларидан то туркман даштларигача бўлган бу ерлар араблар томонидан истило қилинибди. Дал подшонинг тахти эса вайронага айланиб, Далварзинтепа номини олган экан.

Дорбозлик санъатининг ўзига хос жозибадор, мафтункор, сеҳрловчи томонлари бисёр. Дорбозлик эпчилликни, матонатни, шижоатни, мардликни талаб этади. Бежиз дорбозлик Ҳазрат Али номи билан боғланмайди. Сирдарё вилояти, Гулистон шаҳридаги Гулистон номли маданият ва истироҳат боғи қошидаги Анваржон ака Мўйдинов бошчилигидаги халқ жамоаси ҳозирги кунда совуқ ҳавога қарамай, пойтахтимизнинг Чорсу бозорига дор тикиб ўзларининг ажойиб чиқишлари, масхарабозлик, дор ўйинлари, чиғириқ, тош ва машина кўтариш, йог усуллари, ҳар хил акробатик машқлари ила элга хизмат кўрсатиб, халқнинг олқишига сазовор бўлмоқда.

Менинг устозларим, — дейди мен билан суҳбатда Анваржон ака, — андижонлик ака-ука Усмонжон ва Кимсанжон Назиралиевлар. Ўзим ҳам асли андижонликман. Мен дорбозлик, полвонлик санъатини шу табаррук инсонлардан ўргандим. 15 ёшимдан шу касб билан шуғулланиб келаман. Ҳозир ёшим 50 да. Отабоболарим курашчи ўтишган. Менга бу ота касб. Назиралиевлардан учта шогирд қолганмиз. Булар тенгқурларим Зокиржон Умаров, Комилжон Йўлдошевлардир.

Мен бир неча бор Анваржон аканинг чиқишларини мароқ билан ҳаяжонланиб томоша қилдим. Қарангки, 50 ёшли Анваржон ака ётган ҳолатда ики оёғига иккита 32 кг, икки қўлида 64 кг.дан юкни (умумий оғирлиги 192 кг.) кўтара олди. Шунча юкни кўтаришнинг ўзи бўладими ахир. Қувватингга балли, полвон! Полвоннинг машина кўтаришини кўриб, яна бир бор тасанно ўқидим. Полвонлардан яна бири Одилжон ака Исмоиловдир. У 8 та 32 кг. оғирликдаги тошларга лўм тиқиб, устига иккита йигитни чиқариб олиб, кўтаришини кўриб қойил қолмасдан иложингиз йўқ. 70 кг.ли тошни оппаосон кўтариб, ирғитиб ўйнашини кўриб эса унга ҳавас қиласиз.

Худди машина кўтариш — полвон учун оддий ишдай гўё... Аслида бу маҳоратни касб этувчи не-не машаққатли машқларни ўтган...

Одилжон ака тишларида тош кўтариб, юрт аҳлини қойил қолдирмоқда. Жамоанинг ёш, иқтидорли дорбози, масхарабози ва чиғириқ ўйинларининг моҳир ижрочиси Акмалжон Мўйдинов ёш бўлишига қарамай, 1996 йилда Америка диёрига сафарга борди. Тошкент билан биродарлашган шаҳар — Сиэтлда дор тикди. Ўзбек дорбозларидан биринчи бўлиб, ўзбек миллий санъатини Америка фуқароларига намойиш этди. Абдуҳаким Солиев унга бу сафарда ҳамроҳ бўлди.

Акмалжон эсини танибдики дор ўйнайди. Дорга жуда эрта меҳр қўйди. У бутун дунёга донғи кетган Брюс Линнинг ҳаётига жуда қизиқарди. Тинимсиз шуғулланди ва натижада ажойиб акробат бўлиб етишди. У Сиэтл шаҳридаги қабристонларнинг бирида булиб, Брюс Ли ва унинг ўғлининг қабрини зиёрат қилди.

— Юртимиз мустақиллиги шарофатидан мен ўз орзуимга эришдим. Ўзбек санъатини чет элга танита олганимдан жуда бахтиёрман, — дейди Акмалжон. Акмалжоннинг чиқишлари завқли, ажойиб чиғириқ ўйинлари, ҳавода олдинга ва орқага ўмбалоқ отишлар, оёқларини кериб, шпагат ҳолатида ўтиришлар томошабинни лол қолдиради.

— Чиғириқни дорбознинг дорбози ўйнайди, — дейди кулиб Одилжон полвон Исроилов. Дарҳақиқт, чиғириқ ўйинини томоша қилиш ғоятда мароқли.

Одилжон полвон ва Наргизахонлар енгил машинани кўтармоқдалар.

Суратларда: (чапдан) Ойбекжон, Одилжон полвон, Охунжон ўз маҳоратларини намойиш этмоқдалар.

Акмалжоннинг ўғли Ойбекжон эндигина 7 ёшга тўлди. У дорда бемалол ёлғиз ўзи ўйнай олади. Бундан тшақари, шиша синиқларига яланғоч бадани билан ётади. Ўмбалоқ ошиб, шиша устига ўзини ташлайди, қарийб 2 метр юқоридан шиша синиқларига сакраш, юзини шиша синиқлари узра қўйиб, икки оёғини озод ҳавога кўтариб туриши одамларни ларзага солади. Кимдир ачинади — «юзи ёки оёғини шиша қирқиб кетса нима бўлади?!», — деб, кўпчилик эса «Қани, энди менинг ўғлим ҳам шундай жасур, журъатли, мард ўғил бўлса!», — деб орзу қилади. Ойбекжонни дуо қилади. Ойбекжон ҳам акробатик усулларни жуда моҳирлик ила ижро этади. Жамоатнинг энг кенжа қатнашчиси Охунжон 4 ёшда. Дорда ўйнай олади. Ҳар хил йог усулларини ижро этиб юрт аҳлининг олқишига сазовор бўлмоқда.

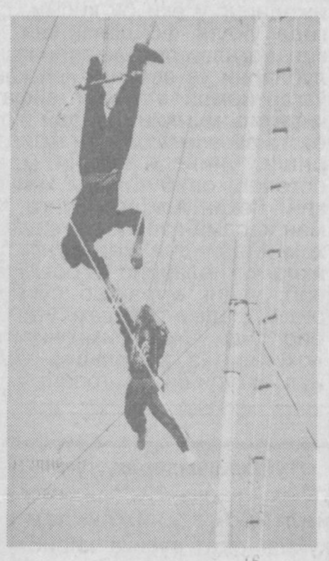

Акмалжон ва Ойбекжонлар чиғирикда.

Анваржон ака билан узоқ вақт суҳбатлашдим. Юқоридаги ривоятларни сўзлаб бердим. У киши ҳам бу ривоятларни эшитган эканлар. — 1200 йил эмас, аслида 1400 йил бурун, яъни пайғамбаримиз даврида бўлган у воқеалар, — дедилар Анваржон ака.

Ул кишидан дорбозчиларни ушбу кунларда ўйлантираётган муаммолар ҳақида сўрадим. Эҳ-ҳе, муаммо кўп экан. Биринчи уст -бошинг (миллий кийимлар, тўн, гулли чарм этик ва ҳоказолар) етишмаслиги, иккинчидан солиқ муаммоси.

— Солиқни кўп ушлаб қолишади. Миллий кийимлар жуда қиммат. Битта гулли чопон 25 минг сўм бўлгандан сўнг қолганини ўзингиз хулоса чиқариб олаверинг... Лекин эл-юрт ҳам ёрдамини аямайди. Ҳунари бор ётиб қолмайди бу элда, — дейди Анваржон ака.

Ўйланиб қолдим. Халқ ҳунармандлари, усталарни қўллаб-қувватлаш учун кўп ишлар қилиняпти. Иншооллоҳ, бу ишлар ғамхўрлик билан яна яхшиланиб боради.

Ҳар қалай, халқ дорбозлик санъатини асраш, уни янада сайқаллаштириш ҳеч қачон зарар келтирмайди. Уларни фақат байрам кунлари йўқламай, ҳар доим ҳолларидан хабар олсак, озгина қарашиб юборсак, ўйлаймизки, элимизнинг бу кўҳна санъати янада ривож топади. Маънавиятимиз хазинасига ўзининг улушини қўшади. Дорбозларимиз миллий кийимларда ўйин кўрсатсалар, уларнинг чиқишлари янада жозибали, янада оҳанграбо, жилвакор бўлур эди. Руҳингиз тушмасин, дорбозлар!

Сизларга ёрдам бергувчи кишилар ҳам топилиб қолса ажабмас... «Дорбозлик — жонбозлик» — деб бежиз айтишмаган ахир! Чунки дорбоз ўз жонини тикиб, санъатини намойиш этади-да.

Эркинжон ХАЁНБОЙ ўғли ФИДОИЙ,
«МТ» жамоатчи мухбири

Мусаввир ва тасаввур

ҲАЁТ — БЕЗОВТА УММОН

Замондошимиз — Алишер Мирзаев

Атроф-муҳитга реал баҳо беролмаслик натижасида кўпгина чигалликлар, ўзаро муносабатларда носозликлар келиб чиқади. Ноўрин хафагарчилик ва бирбирини айблашлар, ҳатто руҳий ва жисмоний чекинишлар ҳолати намоён бўлади. Ҳар бир инсон ва унинг қилиғи, муомаласига тўғри баҳо бериш, шунга қараб у билан иш тутиш муносабат юритиш ақлан ва жисмонан тўғри фикр юритадиган, оқибатли, инсофли, диёнатли бўлиш, ҳодисаларнинг мағзини чақиш ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайди. Шундай яхши инсоний хусусиятлар шу кунларда 50 йиллик юбилейи нишонланаётган Ўзбекистон Халқ рассоми, Ўзбекистон Бадиий академиясининг ҳақиқий аъзоси, давлат мукофотининг совриндори Алишер Мирзаевда мужассам. Чунки бу хусусиятлар ҳар бир ижодкорнинг ички руҳий дунёси бевосита унинг изланишларида ўз аксини, ифодасини топади. Шундай рассомлар ҳам бўладики, улар бошқалар томонидан ўзлаштирилган воқеа ва ҳодисалар, кўринишларни ўзи тўла ҳис қилмай, қалбидан ўтказмай ифода этиши ёки ижоднинг у ёки бу қисми, бўлагида ундан фойдаланиши мумкин. Ўзгалар орқали топилган услубларни ўз асарига ҳеч қандай ўзгартирмай элемент сифатида киритиш мумкин. Бундай йўл албатта рассомга баъзан фойда бериши, унинг ижодини маълум поғонага олиб чиқиши ҳам мумкин. Лекин Алишер бунга тамоман қарама-қарши равишда, ўзи ҳам ёшликдан ҳаётнинг бутун икир-чикирларини ўз бошида синаб, унинг мураккаб сўқмоқларидан қадам-бақадам ўтиб, ҳар бир ишда ўз кучи, имконияти, салоҳияти, ўз фикрлаши, ўйлаши йўл ахтариши ва топиш орқали эришгани турмушни ич-ичидан ҳис қилиб ўз меҳнати қобилияти билан ҳар бир муваффақиятини қўлга киритганлиги, ўзига хос йўл топишда толмаганлиги, атроф-муҳитга реал баҳо бериш қобилиятининг кучлилиги сабабли асарлари реал ҳаёт ҳақида кучли тасаввур беради. Сўқоқ, Пошқурт, Тошкент манзаралари. Яна шуниси ҳам борки, ақлан ўз табиатининг, бошқаларни, муҳитни кузатган, унга аниқ баҳо берган ҳолда ички сезгилари, интуицияси, қалбига авваламбор қулоқ солиш, унинг йўриғидан юриши, шунинг билан бирга ўз қадрини билиб, ўзгалар қадрини ҳам жойига қўйиш қобилияти асарларида ҳам акс этади.

Алишер Мирзаев ижодкор инсон сифатида ҳаёт уммонида ўзини бахтиёр сезади, қалбан мавжланади, янги-янги куч, ғурур, ижодий имкониятлар қидиради ва очади. Турмуш дақиқаларига замондошларига соғлом кўз билан тик қарай олади. Уни фақат ижод қийноқларида эмас, жамоа ишларида ҳам, маҳалланинг ташкилий юмушларида ҳам, рассомлар ижодий уюшмасининг барча жабҳаларида ўқитиш, ёшларга билим, илм бериш, уй ишлари, муаммоларини ҳал қилиш ёки уч-тўрт йиллаб А. Қодирий, Ю. Ражабий музейларини безаш ишларига шўнғиб кетишида ҳам кўп кузатиш мумкин. Сидқидилдан бажариладиган бу каби юмушларнинг бари унга мадад, озуқа берса ажаб эмас. Чунки турли турмуш ҳолатларида доимо кўнглида, дилида ижодий жараёнлар давом этади. У турмушнинг барча қатламлари ҳақида ўз тасаввурларига эга. Алишер табиатига, қалбига яқин ёқимли ҳолатни кўрса, ҳаяжондан бутун вужуди ларзага келиб, шу гўзал оламни қандай қилиб бўлмасин ўзидан ҳам юксак даражада қаламга олишга интилади. Жарангдор, тоза беғубор ранглар билан ички сезгиларини юксак поғонага кўтаради. Рассомнинг табиати унинг изланишларида, ранг ва композицион ҳароратда ўз аксини топади.

Рассом ижодий олам оғушига кирганда бутун борлиқни, реал воқеликни унутиб, ундан узоқлашиб, бир маънавий олам оғушига, кўнгил, дил руҳига киради, кўнгил нимани тусаса, қалб нимага ундаса, ўша кўчага кириб, шу даъват билан яшайди — дил тубидаги ҳиссий олам бўёқларида ўз ифодасини топади. У ўзининг энг юксак туйғулар оғушидаги шундай дақиқаларини энг бахтли сониялари деб билади. Алишер ҳеч қачон ташқи ижодий таъсирларга қарам бўлиб қолган эмас, бу унга ёт нарса. У доимо ўз ички ҳис-туйғуси таъсирида эмин-эркин қалам тебратган қалби, вужуди истагининг шайдоси. Шу билан бирга, у ўқиш-ўрганиш жараёнида, ижод сирларига шўнғиган дамларида А. Матисс, М. Сарян, Т. Наримонбеков, Ван Гог, Гоген ва бошқа йирик рассомлар ижоди оламларига кирган, улардан сабоқ олган. Лекин доимо ўз ички туйғуси, сезгилари амрига қулоқ солган, ўзлигини топиш йўлида изланган, меҳнат қилган рассом.

Ван Гогнинг жўшқин ҳиссий олами, ақл бовар қилмас композицион услублари, ечимлари Гогеннинг табиатдаги рангларни қуюқлаштириб, муайян йўналишга жамлаб, унга йўқ хусусиятларни қалбидан ўтказиб ифода этиши, фантастик бир олам яратиши Алишер табиатига, ички дунёсига, руҳиятига яқин.

Алишер Мирзаев вужудидан қайнаб чиққан ҳис-туйғуларини ифода этишида толмайди. Ички туғёнларини ранглар қоришмасида жозибали, титроқ, эпкинли тарзда матога кўчиради. Шунинг учун ҳам тасвирларида туйғулар вулқони шиддат билан отилиб чиққандай туюлади ва бу кайфият томошабинга ҳам ўтади, унинг қалбини безовталантиради, ҳаракатга келтиради, ларзага солади. Шундай томошабин ва рассом орасида ўзаро мулоқот бошланади. Томошабин рассом ички дунёсига, руҳий оламига шўнғигандай бўлади.

Суратларда: Алишер Мирзаев ижодидан намуналар

Абдували ЭГАМБЕРДИЕВ

МАДИНА НЕГА ЧЕКИНДИ?

Парвона

Бадиий адабиётнинг биринчи ва асосий вазифаси — инсонни тарбиялаш. Айниқса, маиший мавзуда ёзилган асарлар бизнинг ўқувчига яқинроқ ва тез таъсир кўрсатади. Асарни ўқиётган киши қаҳрамон билан ўзининг ҳаётини солиштиради, маълум жараёнда ўзини асар қаҳрамони ўрнида кўради, ўзи учун керакли хулосаларга келади.

Гулнора Раҳмоннинг «Марварид шодаси» қиссаси адабиёт мухлиси қалбига тез йўл топа оладиган асар. У «Шарқ юлдузи» журналининг икки сонида эълон қилинди. Қисса анъанавий йўлда ёзилган бўлса-да, унда янги истиқлол адабиётига хос жиҳатлар ҳам талайгина. Жумладан, инсон руҳиятини кенгроқ, ҳур позициядан туриб ифодалашга интилиш яққол сезилиб туради. Муаллифнинг овози ҳам, жумлалари оҳанги ҳам ўзига хос. Асарнинг асосий нуқтаси бош қаҳрамон — Мадинанинг поездда кўрган туши. У тушида қандайдир баланд чинорнинг шохида ўзидан ёғду таратиб турган бир тизим марварид осилиб турганини кўради. Қўлининг бир учини чўзиб марварид ушлайди. Лекин марварид жуда узун ипга тизилгандики, иккинчи томони шохлар аро чувалашиб кетганлиги учун ушлаш имкони бўлмайди. Мадина марварид тизимининг охирги учини мачит ҳовлисигача тушган чинор шохидан чиқариб олади. Чиқариб олган заҳоти ёнида Гўзал турганини кўради. Гўзал ундан марвариднинг ярмисини беришини сўрайди. Марварид шодаси — бахт, аёл бахти рамзи эканлигини билган Мадина Гўзал билан ўз бахтини баҳам кўришни истамайди. Ва бермагани учун ўз-ўзидан суюнади. Қиссада адибанинг бутун мақсади шу ўринда ўзини намоён қилади.

Асар воқеалари Мадина ва Ҳаким билан боғланган икки асосий сюжет чизиғи бўйича давом этади. Муаллиф ҳар иккала воқеани ҳам бир-бирига мутаносиб тарзда қизиқарли ҳикоя қилади. Бу асар жуда самимий ёзилган. Сиз шу самимият жозибасига ошуфта бўлиб қоласиз. Муаллиф аёл бўлганлиги сабабли аёллар образи, уларнинг ички дунёси, руҳиятини аёлларча сезгирлик, синчковлик билан очиб беради ва таҳлил қилади. Мен бу қиссани ҳузур қилиб ўқидим ва таассуротларимни ўртоқлашишга эҳтиёж сездим. Фақат қисса сўнгида Мадинанинг йўқолиб қолишига мен ишонолмадим. Бу тўла асослаб берилмаган. Бахт излаётган, тўкис ҳаётий бахтга интилаётган аёл барибир уйига қайтиб келиши керак эди. У Гўзални турмуш ўртоғи олдида беҳаёларча турганини кўради-ю, гўёки ўзига бу дунёнинг қизиғи қолмайди. У шартта бурилиб чиқиб кетади ва ғойиб бўлади. Гўзалнинг ўзига отган бу «ўқ» ларига чидай олмайди. Ваҳоланки, бу «ўқ» ларга қалқон тутиб охиригача курашиши, оилани сақлаб қолишга жон-жаҳди билан интилиши мумкин эди. Бунга унинг ҳамма асоси етарли. Иродасизлик Мадинадай аёлга ярашмайди.

Мен мунаққид эмасман. Даъво қилиш ниятим ҳам йўқ. Балки бу қиссани ўқиб чиққанлар менинг бу фикрларимга қўшилишмас. Истиқлол адабиётига ранг-баранг асарлар, ранг-баранг муаллифлар кириб келишмоқда. Балки шу асарлар билан адабиётда янги бир оҳанг ҳам туғилар? Биз анчадан буён кутамиз бу янги оҳангни Ростмикин унинг келаётгани?

Шерали НИШОНОВ,
талаба

НИМА УЧУН ИЧАСИЗ?

Тўй-ҳашамларда, туғилган кунларда дастурхонга йилтироқ ичимликлар қўйиш одат тусига кириб қолди. Бизнинг байрам ва зиёфатларимиз бу нарсаларсиз ўтмайди. Энг ачинарлиси шундаки, бу «заққумни» кўтариб туриб нафис ва гўзал қадаҳ сўзлар айтишади. «Соғ бўлинг», «бахтингиз учун» ва ҳоказо қадаҳ сўзларни жуда кўп эшитиш мумкин. Лекин шулар инсонларга бахт ё бўлмаса соғлик келтирармикан? Яна ҳам ачинарлиси, ичкилик ичишга ҳатто аёллар ҳам ружу қўя бошладилар. Аёллар бу билан ўзларигагина эмас, балки бўлғуси авлодга ҳам зиён етказишаётганини ўйлашармикан? Бу сўзларимни далиллаш учун маълумотларга мурожаат қиламан.

1. Мингга яқин руҳий хаста болаларнинг 500 тасида отаси, 70 тасида онаси, қолган 70 тасида эса ҳам отаси ҳам онаси спиртли ичимлик истеъмол қилар экан.

2. Тутқаноқ касаллигига дучор бўлган ҳар 100 та боланинг 60 тасининг ота-онаси ичувчи бўлган.

Демак тажрибалар бизга шуни кўрсатадики, ўзи оқ қилмиши қора арок инсонларга фақат ёмонлик ва қабиҳлик келтиради.

Бу гапларни ёзишимдан мақсад, ёш, мустақил Ўзбекистон одамларини бутун дунёга хавф солаётган иллатлардан ҳимоя қилишга чақиришдир... Ишонаманки, бу эзгу ишларни амалга оширамиз. Бу ишларда бизнинг, яъни ёш авлоднинг ҳиссаси катта бўлиши керак. Чунки Президентимиз И. А. Каримов айтганларидек, давлатимизнинг келажаги ёшларнинг қўлидадир. Менинг бу фикримга қўшиларсизлар, деган умиддаман.

Азизбек ҲАКИМОВ,
ўқувчи

АЁЛЛАР НОДИР ШАХСЛАРДИР

Америка Қўшма Штатларининг Флорида штатидаги Майами Бич шаҳрида ўтказилган жаҳон нейротиббиёт марказининг халқаро анжуманида мана шу фикр олға сурилди.

— Аёллар эркаклардан ақллироқдир, — деди бир олим сўзга чиқиб.

— Жаннатдаги таъқиқланган мевадан бирини еб кўриш аввало Момо Ҳавонинг хаёлига келган ва Одам Атони кўндирган.

Олимнинг ҳазил гапи анжуман қатнашчиларини таажжубга солди. Сўнг Канаданинг Онтарио вилоятидаги Макмастер илмий тадқиқотлар марказида ўтказилган тажриба хулосаси фикрни ойдинлаштирди: аёллар миясининг инсон ақлий фаоллигини белгилайдиган қисмидаги ҳужайра (нейрон)лар ҳақиқатан ҳам эркакларникидан анча кўп экан.

«Аёллар миясининг ҳар куб миллиметрида 5 минг нейрон бор. Бу кўрсаткич эркакларникидан 11 фоиз кўпдир, — деди олим. — Бу рақамлар миянинг ҳар икки ярим шарига тааллуқлидир».

Аслида ҳам мактаб ўқувчилари орасида қизлар тенгдош ўғил болаларга қараганда ўқув машғулотларини тез ва осон ўзлаштириб олишади. Ҳар бир воқеа, ҳодиса аёллар онги (хотираси)да бир неча йиллар давомида тиниқ сақланиб қолади.

Т.МИРЗАРАҲМАТОВ
тайёрлади

КИМНИНГ НЕЧТА ТАНҚЎРИҚЧИСИ БЎЛГАН?

Далил ва шарҳ

Турли мамлакатларнинг давлат арбоблари жамоат жойларида — халқ орасида бўлганларида бир ҳолатга эътибор бергандирсиз: уларни ҳамиша норғул-бақувват, эпчил-чаққон, ҳушёр-зийрак йигитлар қўриқлаб туришади. Хўш, ҳукмдорлар ҳаётини бу тариқа ҳар эҳтимолга қарши муҳофаза қилиш қачондан эътиборан жорий этилган?

Турган гап, бугунги кунда ушбу саволга ҳеч ким аниқ ва жўяли жавоб қайтара олмайди. Биз эса, тарихий манбаларга асосланган ҳолда, қайси даврда қайси ҳукмдорнинг қанча танқўриқчиси бўлгани ҳақида мухтасар маълумотлар бериш имконига эгамиз. Марҳамат, ўқинг, мулоҳаза юритинг.

***

Қўҳна Рим ҳоқони Юлий Цезарнинг шахсий соқчилари 500 аскардан иборат бўлган. Улар преториан гвардиячилари деган ном олишган. Ҳоқон саройдан чиққан кезларда унинг атрофини икки қур бўлиб, ўраб юришган. Мояналари оддий аскарларникига нисбатан беш ҳисса ортиқроқ қилиб белгиланган. Озиқ-овқат маҳсулотларидан гўштни, эҳтиёжларига қараб, истаганларича олишган. Лекин май-шароб ичишлари қатъиян таъқиқланган.

***

Қизиғи шундаки, Рим Ҳоқонлари четдан бўладиган тажовузлардан эмас, кўпроқ ўз танқўриқчиларидан ҳадиксираганлар. Сабаби — улардан 14 нафари шахсий соқчилари томонидан ўлдирилганлар.

Ҳоқон аёллардан Анна Ивановнанинг қўриқчилари сони ҳам Юлий Цезарникидан кам эмасди. 1732 йили унинг хавфсизлигини таъминлаш мақсадида 400 пиёда аскардан иборат махсус полк таъсис этилади. Унга лейб гвардияси номи берилади. Шахсий соқчиларнинг мавқеи анчайин баланд бўлган. Улар ҳокимага суиқасд уюштирилиши гумон қилинган ҳар қандай жойда кутилмаган фожиаларнинг олдини олишга мудом шай туришган.

Саройнинг бошқа аъёнларини, чунончи, Аннанинг маҳбуби Биронни, Бош вазир Остерманни ва прокурор Ягужинскийни ҳимоялаш учун одам ажратилмаган. Шусиз ҳам уларга биров зиён-заҳмат етказмаган.

***

Россияда узоқ замонлар губернаторлар ҳаётини давлат ҳисобидан муҳофазалаш йўлга қўйилмаганди. XIX аср ниҳоясига келиб, вазият батамом ўзгарди. Мамлакатнинг турли шаҳар-музофотларида бош кўтарган инқилобчилар уларни бамисоли каклик овлаётгандек, ўққа тута бошладилар. Рус подшоси шуни назарда тутиб, 1901 йили губернаторларга шахсий соқчилар тайинлаш тўғрисидаги фармонга имзо чекишга мажбур бўлади.

***

Тарихда ваҳшийлиги ва зулмкорлиги ила тавқи лаънатга учраган олмон фюрерини «Лейб штандарт СС Адолф Гитлер» тузилмаси сафига бириккан 120 соқчи қўриқлаб юрган. Улар «СС»чи зобитлар орасидан ўта синчковлик билан сараланиб, таъбир жоиз бўлса, чертиб-чертиб танлаб олинганлар. Бирортасининг ҳам бўй-басти 180 сантиметрдан кам бўлмаган.

Митинглар чоғи танқўриқчилар Гитлерни уч доирага тизилган кўйи чор тарафдан қуршаб туришган. Бундай пайтларда уларга шубҳали кўринган ҳар қандай одамни, ким бўлишидан қатъий назар, отиб ташлашлари учун рухсат берилган.

***

Иосиф Сталиннинг махфий кўрсатмасига кўра, собиқ Иттифоқ вилоят партия қўмиталарининг котиблари камида бештадан шахсий қўриқчи билан юриш ҳамда ишга учта бир хил автомобилда келиб-кетиш имтиёзига эга бўлганлар.

***

Собиқ СССРнинг собиқ президенти Михаил Горбачев айни вақтда давлат томонидан белгиланган икки соқчи ҳамроҳлигида юради.

***

АҚШ ва Россия Президентлари хавфсизлигини таъминлаш учун беш юз нафардан шахсий қўриқчи ажратиш жорий этилган. Бироқ аччиқ ҳақиқатдан кўз юмиб бўлмайди. Гап шундаки, онда-сонда рўй берган суиқасдлар жараёнида танқўриқчилар ҳар қанча ҳушёр бўлсалар-да, амалда бирорта ҳам давлат ёки сиёсат арбоби ҳаётини хавф-хатардан сақлаб қололмаганлар. Ана шунинг оқибатида АҚШ президентларидан Жон Кеннеди бемаврид ҳалок бўлганди. Ёки, айтайлик, Россия Давлат Думаси ноиблари Скорочкин ва Галина Стравойтова бошига фалокат ёғилганида ҳам шахсий соқчилари уларнинг жонига оро киролмаганлари ҳаммага аён. Бундай нохуш мисоллар, минг афсуски, истаганча топилади.

***

Юқорида танқўриқчилар асосан жисмонан забардаст, хатти-ҳаракатлари дадил ва кескин кишилар орасидан танлаб олинишини эслатган эдик. Лекин бундан улар ҳар доим ҳам ўз вазифаларини сидқидилдан адо этадилар, деган хулоса чиқаришга шошилмаган маъқул. Нега дейсизми? Унда эшитинг: Россиянинг собиқ Мудофаа вазири Игорь Родионов эгаллаб турган лавозимидан озод этилгач, шу вақтга қадар унинг хизматида бўлган икки соқчига қуролларини топширишлари буюрилади. Шунда ажаб ҳолат кузатилади: ўточар қурол ғилофларидан бирининг ичидан пистолет эмас, колбасали бутерброд чиқади, иккинчиси эса мутлақо бўм-бўш эди.

Ана сизга арбобнинг соғсаломатлиги учун бутун ҳаёт-мамоти билан масъул бўлган шахсий соқчиларнинг аҳволи!

Абдунаби ҲАЙДАРОВ
тайёрлади

УЙҚУ ЯШАШГА КИРАДИМИ?

Сир-синоатлар

Ҳар бир махлуққа табиат ўзига хос одатлар ва яшаш тарзларини ато этади. Август қуртининг ҳаёт тарзига қаранг. У роппа-роса 17 йил тупроқ остида ухлайди, шундан сўнг ташқарига чиқади. Ер юзида 5 ҳафта яшагач, кейин жон таслим қилади. Ер юзасига чиққач, у сувини сўриш учун бирор ёш новда ёки бута танлайди. Уста кескир учли тухум қўйгич найчаси ёрдамида новдани тешади ва бу ерга тухум қўяди.

Бу қурт тумшуғи билан ёғоч новдасини шундай кесадики, натижада бу ўсимлик ўсишдан тўхтайди. Акс ҳолда, новда каттаргач, тухум ичидаги қуртчаларнинг чиқишига имкон бермайдиган даражада ўсиб кетади. Шундай кичкинагина махлуқнинг бир ботаник ёхуд муҳандис каби тадбиркорлиги ва ақллилигига ҳайрон қоласиз.

Бир неча ҳафта ичида тухумда қуртчалар ривожланади. Тухумдан чиққан қурт боласига на онаси, на қардоши — бирор нарса ҳақида маълумот бермаган бўлса-да, у нима қилишни жуда яхши билади. Тупроқни қазиб, ер тагидан бирор-бир илдиз ахтаради ва топгач, унга маҳкам ёпишади. Шу тариқа унга ер остидан ризқ эшиги очилади. Ҳа, инсон учун зулмат бўлган ер ости август қурти учун у ўсиб-улғаядиган ва 17 йиллик умри кечадиган маскандир. Мутахассислар бу вақт мобайнида унинг танасида қандай ўзгариш рўй беришини аниқлаганлар. Фақат «Нима сабабдан 17 йил умр кўради?» — деган саволга ҳозирча жавоб йўқ.

Ҳаётини деярли уйқуда ўтказадиган бу қурт қорнини тўйғазиш илинжида илдиздан илдизга кўчиб юради. Роппа-роса 17 йил тўлгач, ер юзасига чиқади ва энг яқин дарахт танасига тирмашади. У ер устида ҳам ривожланишда давом этади, қобиғини ўзгартиради ва заиф рангпар қанотчалар чиқаради.

Қисқа вақт ичида қуртнинг заиф ва шаффоф томирлари қонга тўлади, ранги тиниқлашади, сиртида қизил, сариқ, жигар ва яшил ранглар пайдо бўлади. Кўз қамашадиган даражада нақшинкор бўялган август қурти энди маза қилиб учиш ва куйлашга тайёр. Бироқ, афсуски, иккинчи шодон ҳаёт 17 йил ер остида кечадиган умрга нисбатан жуда қисқадир. Бироқ бу вақтда у наслининг давомийлиги учун берилган вазифани тўлиқ бажаради. Кетаркан, онаси каби бир нечта тухум қўяди, сўнг ўлиб яна бошқа оламга ўтади.

Эркак август қуртлари дала ва дарахтзорларда шавқ билан сайрайдилар. Уларга озиқ тангачалар ҳам инъом этилган. Мушак қуввати билан бу тангачаларни титратиб нафис бир овоз чиқарадилар.

Ҳаёт кўп нарсалар учун курашишни тақозо қилар экан-да?

Искандар ХУШВАҚТОВ
тайёрлади

Меҳнатдан яралган ҳайрат
Турғунбек Маҳкамов олган суратлар

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 00136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 082.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Саҳифаловчи: Холида ИСЛОМОВА.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.
Босишга топшириш вақти 19.40

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа консерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Шерали НИШОНОВ